

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

Πανεπιστήμιο Κύπρου
Τμήμα Ψυχολογίας

ΚΟΙΝΟ ΔΙΑΚΡΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΣΧΟΛΙΚΗ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΑΘΟΔΗΓΗΣΗ»

“SCHOOL COUNSELING AND GUIDANCE”

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

NTILEK CHALILOGLOU 2023

**ΘΕΜΑ: Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΟΥ ΣΤΗΝ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ
ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ**

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥ ΜΟ	ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΜΗΜΑ/ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ	ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ /ΟΥΣΑ-
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ ΤΣΩΛΗ	ΕΠΙΚΟΥΡΗ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ	ΠΤΔΕ-ΕΚΠΑ	ΕΠΙΒΛΕΠΟΥ ΣΑ
ΘΩΜΑΣ ΜΠΑΜΠΑΛΗΣ	ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ	ΠΤΔΕ-ΕΚΠΑ	ΜΕΛΟΣ
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΣΤΑΥΡΙΝΙΔΗΣ	ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΗΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ	ΤΜΗΜΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ – ΠΚ	ΜΕΛΟΣ

ΚΥΠΡΟΣ, 2023

ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

NTILEK CHALIOGLOU 2023

ΘΕΜΑ: Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΟΥ ΣΤΗΝ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ
ΣΧΟΛΕΙΟΥ- ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

ΚΥΠΡΟΣ, 2023

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ	ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΜΗΜΑ/ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ	ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ /ΟΥΣΑ-
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ ΤΣΩΛΗ	ΕΠΙΚΟΥΡΗ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ	ΠΤΔΕ-ΕΚΠΑ	ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ
ΘΩΜΑΣ ΜΠΑΜΠΑΛΗΣ	ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ	ΠΤΔΕ-ΕΚΠΑ	ΜΕΛΟΣ
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΣΤΑΥΡΙΝΙΔΗΣ	ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΗΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ	ΤΜΗΜΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ – ΠΚ	ΜΕΛΟΣ

Στις μέρες μας ο θεσμός του γάμου, που συγκεντρώνει ένα πλήθος προσδοκιών και γεννά τα πιο έντονα συναισθήματα, συχνά αντιμετωπίζει πολλά εμπόδια και αυτό μπορεί να τον οδηγήσει στο τέλος. Η διαδικασία του διαζυγίου δεν είναι μια εύκολη υπόθεση και συνήθως αφήνει πολλά τραύματα και στα δύο μέλη, τόσο στον άντρα και

τη γυναίκα όσο και στα παιδιά, εφόσον υπάρχουν. Η καθημερινότητα όλων αλλάζει και όλα τα μέλη καλούνται να αναπροσαρμοστούν σε κάτι διαφορετικό, σε κάτι ξένο για αυτά και έρχονται αντιμέτωπα με δυσκολίες οι οποίες έχουν να κάνουν είτε με τον οικονομικό τομέα είτε με τον τομέα της κατοικίας και ακόμη περισσότερο με προβλήματα νομικής φύσης. Οι ψυχολογικές επιπτώσεις είναι μεγάλες και συνήθως αρνητικές(Χατζηγηρήστου κ.α, 2014). Μέσα από έρευνες οι οποίες έχουν γίνει είναι φανερό ότι όλα τα μέλη αντιλαμβάνονται ένα χωρισμό σαν μια τραυματική εμπειρία, ωστόσο όλοι αναζητούν αυτήν τη λύση για να μπορέσουν πια να σταματήσουν οι διαξιφισμοί οι οποίοι υπάρχουν κατά τη διάρκεια του γάμου. Το πόσο χρονών είναι τα παιδιά καθώς και σε ποιο στάδιο ανάπτυξης βρίσκονται έχουν πολύ μεγάλη σημασία όσον αφορά τον τρόπο με τον οποίο θα αντιδράσουν (Herbert, 2008).

Λέξεις κλειδιά:*μονογονεϊκή οικογένεια, διαζύγιο, σχολείο, εκπαιδευτικοί, σύμβουλοι*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περιεχόμενα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	2
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ	7
1.1. Οριοθέτηση της έννοιας οικογένεια-Ιστορική αναδρομή	7
1.2. Οικογενειακό δίκαιο.....	10
1.3. Ένας θεσμός σε κρίση.....	13
1.4. Ευρωπαϊκές τάσεις.....	14
1.5. Οι λειτουργίες της οικογένειας	16
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΜΟΝΟΓΟΝΕΪΚΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ.....	21
2.1. Ορισμός της μονογονεϊκής οικογένειας	21
2.2. Αιτίες της μονογονεϊκότητας	22
2.3. Επιπτώσεις των μονογονεϊκών νοικοκυριών	23
2.4. Αρνητικές επιπτώσεις της μονογονεϊκότητας σε ένα παιδί	23
2.5. Διαζύγιο-Ορισμός	24
2.6. Επιπτώσεις του διαζυγίου στα παιδιά βάσει ηλικίας	29
2.7. Προβλήματα συμπεριφοράς που μπορεί να προκύψουν από το διαζύγιο	31
2.8. Προβλήματα ψυχικής υγείας.....	32
2.9. Επιπτώσεις επικοινωνιακού πλαισίου	34
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: ΜΟΝΟΓΟΝΕΪΚΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΜΕΤΑ ΑΠΟ ΔΙΑΖΥΓΙΟ – ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΓΟΝΕΩΝ	36
3.1. Παράγοντες οι οποίοι συμβάλλουν στην αύξηση των διαζυγίων	36
3.2. Στάδια χωρισμού	39
3.2.1. Άρνηση.....	39
3.2.2. Θυμός	39
3.2.3. Διαπραγμάτευση	40
3.2.4. Κατάθλιψη.....	40
3.2.5. Αποδοχή	41
3.3. Ο ρόλος της μητέρας στη μονογονεϊκή οικογένεια μετά από διάσταση – διαζύγιο	42
3.4. Ο ρόλος του πατέρα στη μονογονεϊκή οικογένεια μετά από διάσταση – διαζύγιο.....	45
3.5. Σχέση του παιδιού της μονογονεϊκής οικογένειας μετά από διάσταση – διαζύγιο με τον απόντα γονέα.....	47

3.6. Κοινωνικοποίηση – Ψυχολογική εξέλιξη του παιδιού της μονογονεϊκής οικογένειας μετά από διάσταση – διαζύγιο κατά την εφηβική ηλικία.....	50
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΟΝΟΓΟΝΕΪΚΩΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΩΝ ΜΕΤΑ ΑΠΟ ΔΙΑΣΤΑΣΗ – ΔΙΑΖΥΓΙΟ ΓΟΝΕΩΝ.....	54
4.1. Ο ρόλος του σχολείου	54
4.2. Ο ρόλος του εκπαιδευτικού.....	57
4.3. Τρόποι υποστήριξης ενός παιδιού που περνάει από το διαζύγιο των γονέων	60
4.4. Ο ρόλος του σχολικού ψυχολόγου.....	61
4.5. Στοιχεία-κλειδιά της επιτυχημένης σχέσης μεταξύ σχολείου και οικογένειας.....	63
4.6. Τρόπος προσέγγισης	63
4.7. Συμπεριφορά	64
4.8. Κλίμα	64
4.9. Δράση.....	65
4.10. Οφέλη από την επικοινωνία σχολείου-οικογένειας	66
4.11. Κοινωνικοποίηση του παιδιού στο σχολικό χώρο	67
4.12. Σχολική επίδοση του παιδιού.....	68
4.13. Επικοινωνία σχολείου και μονογονεϊκής οικογένειας	70
4.14. Σύγκριση των εφήβων από μονογονεϊκές οικογένειες μετά από διάσταση/διαζύγιο με τους εφήβους από πυρηνικές οικογένειες.....	73
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	76

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σκοπός της παρούσας εργασίας, η οποία συνιστά θεωρητική μελέτη, είναι η μελέτη της οικογένειας, των μονογονεϊκών οικογενειών ειδικά μετά από διάσταση-διαζύγιο και της σημαντικότητας επικοινωνίας σχολείου-οικογένειας;. Γίνεται σύγκριση των μονογονεϊκών οικογενειών στην Ελλάδα και στις άλλες χώρες και περιγράφεται ο ρόλος του σχολικού περιβάλλοντος, όπως αυτός ορίζεται από διατάξεις για την αντιμετώπιση και ομαλή λειτουργία του σχολείου.

Ειδικότερα, στο 1^ο κεφάλαιο μελετάται η οικογένεια και συγκεκριμένα η έννοια, η λειτουργία και οι μορφές της. Επίσης, γίνεται μια ιστορική αναδρομή στην έννοια της οικογένειας, στο θεσμό της και στις Ευρωπαϊκές τάσεις.

Στο 2^ο κεφάλαιο αναφέρεται στη μονογονεϊκή οικογένεια, στα χαρακτηριστικά της αλλά και στην επίδρασή της στο παιδί. Γίνεται αναφορά επίσης στα αίτια που συμβάλλουν στην εμφάνισή της και στο διαζύγιο.

Εν συνέχεια, στο 3^ο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στην μονογονεϊκή οικογένεια, στους παράγοντες που επιδρούν στην ανάπτυξή της και στο ρόλο της μητέρας και του πατέρα. Αναφέρεται ακόμη και η σημασία της στήριξης στα παιδιά που έχουν ένα γονέα.

Τέλος, το 4^ο κεφάλαιο εστιάζει στο σχολείο και στη σημασία του στην υποστήριξη των παιδιών από μονογονεϊκές οικογένειες. Γίνεται αναφορά στο ρόλο των εκπαιδευτικών, και ψυχολόγων και στους τρόπους υποστήριξης που θα πρέπει να έχουν. Τέλος, παρουσιάζεται η προσέγγιση που θα πρέπει να έχει το σχολείο ως προς τα παιδιά αυτά και τα οφέλη της καλής επικοινωνίας με τους γονείς και τα παιδιά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

1.1.Οριοθέτηση της έννοιας οικογένεια-Ιστορική αναδρομή

Η οικογένεια, είναι μια συνάρτηση ατόμων που σμίγουν με δεσμούς γάμου, αίματος ή ακόμη και μέσω της υιοθεσίας. Συνεπάγεται με την ανάπτυξη ενός νοικοκυριού ενιαίου και το οποίο απαρτίζεται από τους γονείς, τα παιδιά και τα αδέρφια. Η οικογενειακή ομάδα θα πρέπει να διακρίνεται από ένα νοικοκυριό, το οποίο μπορεί να περιλαμβάνει οικότροφους και συγκατοίκους που μοιράζονται μια κοινή κατοικία. Θα πρέπει επίσης να διαφοροποιηθεί από μια συγγένεια (η οποία αφορά επίσης τις γραμμές αίματος), επειδή μια συγγένεια μπορεί να χωριστεί σε πολλά νοικοκυριά. Συχνά η οικογένεια δεν διαφοροποιείται από το ζευγάρι του γάμου, αλλά η ουσία της οικογενειακής ομάδας είναι η σχέση γονέα-παιδιού, η οποία μπορεί να απουσιάζει από πολλά ζεύγη γάμου.

Στην πιο βασική της μορφή, λοιπόν, μια οικογένεια αποτελείται από έναν ενήλικα και τους απογόνους του. Συνηθέστερα, αποτελείται από δύο παντρεμένους ενήλικες, συνήθως έναν άνδρα και μια γυναίκα (σχεδόν πάντα από διαφορετικές γενεαλογίες και όχι συγγενείς εξ αίματος) μαζί με τους απογόνους τους, που συνήθως ζουν σε ιδιωτική και ξεχωριστή κατοικία. Αυτός ο τύπος μονάδας, πιο συγκεκριμένα γνωστός ως πυρηνική οικογένεια, πιστεύεται ότι είναι ο παλαιότερος από τους διάφορους τύπους οικογενειών που υπάρχουν. Μερικές φορές η οικογένεια περιλαμβάνει όχι μόνο τους γονείς και τα άγαμα παιδιά τους που ζουν στο σπίτι, αλλά και τα παιδιά που έχουν παντρευτεί, τους συζύγους τους και τους απογόνους τους, και ενδεχομένως και ηλικιωμένα εξαρτώμενα άτομα. Μια τέτοια ρύθμιση ονομάζεται εκτεταμένη οικογένεια.

Στην καλύτερη περίπτωση, η οικογένεια εκτελεί διάφορες πολύτιμες λειτουργίες για τα μέλη της. Ίσως το πιο σημαντικό από όλα, παρέχει συναισθηματική και ψυχολογική ασφάλεια, ιδιαίτερα μέσω της ζεστασιάς, της αγάπης και της συντροφικότητας που δημιουργεί η συμβίωση μεταξύ των συζύγων και με τη σειρά τους μεταξύ αυτών και των παιδιών τους. Η οικογένεια παρέχει επίσης μια πολύτιμη κοινωνική και πολιτική λειτουργία θεσμοθετώντας την αναπαραγωγή και παρέχοντας κατευθυντήριες γραμμές για τη ρύθμιση της σεξουαλικής συμπεριφοράς. Η οικογένεια παρέχει επιπλέον τέτοιες άλλες κοινωνικά ευεργετικές λειτουργίες όπως η ανατροφή και

η κοινωνικοποίηση των παιδιών, μαζί μετέτοιες ανθρωπιστικές δραστηριότητες όπως η φροντίδα των μελών της όταν είναι άρρωστα ή ανάπηρα. Από οικονομικής πλευράς, η οικογένεια παρέχει τροφή, στέγη, ρουχισμό και φυσική ασφάλεια στα μέλη της, μερικά από τα οποία μπορεί να είναι πολύ μικρά ή πολύ μεγάλα για να καλύψουν οι ίδιοι τις βασικές ανάγκες της ζωής. Τέλος, από κοινωνικής πλευράς, η οικογένεια μπορεί να χρησιμεύσει για την προώθηση της τάξης και της σταθερότητας μέσα στην κοινωνία στο σύνολό της.

Ιστορικά, στους περισσότερους πολιτισμούς, η οικογένεια ήταν πατριαρχική ή ανδροκρατούμενη. Ίσως το πιο εντυπωσιακό παράδειγμα της ανδροκρατούμενης οικογένειας είναι η περιγραφή της οικογένειας που δίνεται στην Εβραϊκή Βίβλο (ή Παλαιά Διαθήκη), όπου οι αρσενικοί αρχηγοί των φυλών είχαν τη δυνατότητα να έχουν αρκετές συζύγους καθώς και παλλακίδες. Κατά γενικό κανόνα, οι γυναίκες είχαν μάλλον χαμηλή θέση. Στους ρωμαϊκούς χρόνους η οικογένεια εξακολουθούσε να είναι πατριαρχική, αλλά η πολυγαμία δεν ασκούνταν και γενικά η θέση των γυναικών βελτιώθηκε κάπως σε σχέση με εκείνη που πρότεινε η εβραϊκή Βίβλος, αν και δεν τους επιτρεπόταν ακόμα να διαχειρίζονται τις δικές τους υποθέσεις. Η ρωμαϊκή οικογένεια ήταν εκτεταμένη. Η οικογένεια, όπως υπήρχε στη μεσαιωνική Ευρώπη, ήταν ανδροκρατούμενη και εκτεταμένη.

Στη Δύση, η εκβιομηχάνιση και η συνοδευτική αστικοποίηση γέννησαν -και συνεχίζουν να γεννούν- πολλές αλλαγές στη δομή της οικογένειας, προκαλώντας μια απότομη αλλαγή στη ζωή και τον επαγγελματικό τρόπο. Πολλοί άνθρωποι, ιδιαίτερα ανύπαντροι νέοι, εγκατέλειψαν τα αγροκτήματα και πήγαν στα αστικά κέντρα για να γίνουν βιομηχανικοί εργάτες. Αυτή η διαδικασία οδήγησε στη διάλυση πολλών εκτεταμένων οικογενειών.

Η σύγχρονη οικογένεια που προέκυψε μετά τη Βιομηχανική Επανάσταση είναι διαφορετική από το προηγούμενο μοντέλο. Για παράδειγμα, η πατριαρχική διακυβέρνηση άρχισε να δίνει τη θέση της σε μεγαλύτερη ισότητα μεταξύ των φύλων. Ομοίως, οι οικογενειακοί ρόλοι που κάποτε θεωρούνταν αποκλειστικά ανδρικοί ή γυναικείοι κατέρρευσαν. Η φροντίδα για το σπίτι και τα παιδιά, που κάποτε ήταν αποκλειστικό καθήκον της γυναίκας, είναι συχνά μια κοινή δραστηριότητα, όπως, όλο και περισσότερο, είναι η απόκτηση μισθών και η επιδίωξη της δημόσιας ζωής, που κάποτε ήταν αποκλειστική αρμοδιότητα του αρσενικού. Η δομή της οικογένειας

αλλάζει επίσης στο ότι ορισμένα ζευγάρια επιλέγουν να μην παντρευτούν νόμιμα και αντ' αυτού επιλέγουν να έχουν τα παιδιά τους εκτός γάμου. Πολλές από αυτές τις άτυπες σχέσεις τείνουν να είναι μικρής διάρκειας, και αυτό – καθώς και η αύξηση των επιπέδων διαζυγίων – έχει οδηγήσει σε ταχεία αύξηση του αριθμού των μονογονεϊκών νοικοκυριών.

Ειδικά στους δυτικούς πολιτισμούς, η σύγχρονη οικογένεια είναι σήμερα περισσότερο καταναλωτική παρά παραγωγική μονάδα και τα μέλη της οικογένειας εργάζονται μακριά από το σπίτι και όχι στο σπίτι. Οι δημόσιες αρχές, κυρίως οι κυβερνητικές, έχουν αναλάβει πολλές από τις λειτουργίες που παρείχε η οικογένεια, όπως η φροντίδα των ηλικιωμένων και των ασθενών, η εκπαίδευση των νέων και η παροχή αναψυχής. Οι τεχνολογικές εξελίξεις έχουν δώσει τη δυνατότητα στα ζευγάρια να αποφασίσουν εάν και πότε θέλουν να αποκτήσουν παιδιά (Miller, 2016).

1.2. Οικογενειακό δίκαιο

Το οικογενειακό δίκαιο ποικίλλει από πολιτισμό σε πολιτισμό, αλλά στην ευρύτερη εφαρμογή του ορίζει τις νομικές σχέσεις μεταξύ των μελών της οικογένειας καθώς και τις σχέσεις μεταξύ των οικογενειών και της κοινωνίας γενικότερα. Μερικά από τα σημαντικά ζητήματα που εξετάζονται στο οικογενειακό δίκαιο περιλαμβάνουν τους όρους και τις παραμέτρους του γάμου, την κατάσταση των παιδιών και τη διαδοχή της περιουσίας από τη μια γενιά στην επόμενη. Σχεδόν σε κάθε περίπτωση, το οικογενειακό δίκαιο αντιπροσωπεύει μια λεπτή ισορροπία μεταξύ των συμφερόντων της κοινωνίας και της προστασίας των ατομικών δικαιωμάτων.

Ο γενικός κανόνας στους γάμους μέχρι τη σύγχρονη εποχή ήταν η νόμιμη μεταβίβαση της εξάρτησης, αυτής της νύφης, από πατέρα σε γαμπρό. Όχι μόνο ο γαμπρός ανέλαβε την κηδεμονία, αλλά συνήθως αναλάμβανε τον έλεγχο όλων των υποθέσεων της συζύγου του. Συχνά, η γυναίκα έχανε κάθε νομική ταυτότητα μέσω του γάμου, όπως συνέβαινε στο αγγλικό εθιμικό δίκαιο. Υπήρξαν εξαιρέσεις σε αυτήν την πρακτική. Οι μουσουλμάνες γυναίκες, για παράδειγμα, είχαν σημαντικό έλεγχο στην προσωπική τους περιουσία. Η χρήση της προίκας, ενός χρηματικού ποσού ή περιουσίας που δίνεται στον σύζυγο με τη νύφη ως αποζημίωση για την εξάρτησή της, έχει από καιρό ασκηθεί σε πολλές χώρες, αλλά τείνει να εξαφανιστεί σε πολλές βιομηχανικές κοινωνίες.

Σε γενικές γραμμές, ο σύγχρονος γάμος περιγράφεται καλύτερα ως μια εθελοντική ένωση, συνήθως μεταξύ ενός άνδρα και μιας γυναίκας (αν και εξακολουθούν να υπάρχουν απομεινάρια του κανονισμένου γάμου που κάποτε άνθισε στην ανατολική Ευρώπη και την Ασία). Η χειραφέτηση των γυναικών τον 19ο και τον 20ό αιώνα άλλαξε δραματικά το γάμο, ιδιαίτερα σε σχέση με την ιδιοκτησία και την οικονομική κατάσταση. Μέχρι τα μέσα του 20ου αιώνα, οι περισσότερες δυτικές χώρες είχαν θεσπίσει νομοθεσία που καθιέρωσε την ισότητα μεταξύ των συζύγων. Ομοίως άλλαξε η έννοια της οικονομικής συντήρησης, η οποία παραδοσιακά έπεσε στους ώμους του συζύγου. Αν και πολλοί νόμοι εξακολουθούν να κλίνουν προς αυτή την άποψη, υπήρξε αυξανόμενη αναγνώριση της δυνατότητας μιας γυναίκας να συμβάλει στην υποστήριξη της οικογένειας. Στις αρχές του 21ου αιώνα, το οικογενειακό δίκαιο και η ίδια η έννοια της οικογένειας περιπλέκονταν περαιτέρω από τις εκκλήσεις για αποδοχή των γάμων του ίδιου φύλου και των μη παραδοσιακών οικογενειών.

Η λύση του γάμου είναι ένας από τους τομείς στους οποίους οι νόμοι πρέπει να προσπαθούν να εξισορροπήσουν το ιδιωτικό και το δημόσιο συμφέρον, δεδομένου ότι ρεαλιστικά είναι το ίδιο το ζευγάρι που μπορεί να αποφασίσει καλύτερα εάν ο γάμος του είναι βιώσιμος. Σε πολλά παλαιότερα συστήματα - π.χ. Ρωμαίοι, Μουσουλμάνοι, Εβραίοι, Κινέζοι και Ιάπωνες - κάποια μορφή μονομερούς διαζυγίου ήταν δυνατή, απαιτώντας μόνο ένα μέρος να γνωστοποιήσει την πρόθεση, συνήθως το αρσενικό. Τα περισσότερα σύγχρονα συστήματα αναγνωρίζουν μια αμοιβαία αίτηση διαζυγίου, αν και πολλά απαιτούν μια προσπάθεια συμφιλίωσης πριν από την έκδοση διαζυγίου. Ακραίες περιστάσεις, στις οποίες μπορεί να αποδειχθεί κατάφωρη αμέλεια, κακοποίηση, κακή συμπεριφορά ή ανικανότητα, βρίσκουν λύση στο αστικό δικαστήριο. Πολλά συστήματα ευνοούν τα ειδικά οικογενειακά δικαστήρια που προσπαθούν να αντιμετωπίσουν πιο δίκαια ευαίσθητα ζητήματα, όπως η επιμέλεια των παιδιών (Singer, 1992).

Το ζήτημα των παιδιών δημιουργεί ειδικά προβλήματα για το οικογενειακό δίκαιο. Σχεδόν σε κάθε πολιτισμό, η ευημερία των παιδιών είχε προηγουμένως αφεθεί εξ ολοκλήρου στους γονείς, και αυτό συνήθως σήμαινε τον πατέρα. Οι περισσότερες κοινωνίες έχουν αναγνωρίσει το γενικό όφελος της προστασίας των δικαιωμάτων των παιδιών και της καθιέρωσης ορισμένων προτύπων ανατροφής. Έτσι, περισσότερο από οποιοδήποτε άλλο τομέα, το οικογενειακό δίκαιο παρεμβαίνει στην ιδιωτική ζωή όσον αφορά τα παιδιά. Η υποχρεωτική εκπαίδευση αποτελεί παράδειγμα του νόμου που αντικαθιστά τη γονική μέριμνα. Στην περίπτωση μονογονεϊκών κατοικιών, ο νόμος παρέχει συχνά κάποια μορφή υποστήριξης. Η νομοθεσία για την παιδική εργασία και την κακοποίηση παιδιών επιβεβαιώνει επίσης την ευθύνη της κοινωνίας για το υπέρτατο συμφέρον του παιδιού.

Η ελληνική οικογένεια αλλάζει δραματικά. Περισσότερα μονοπρόσωπα νοικοκυριά, λιγότεροι γάμοι, περισσότερα διαζύγια, περισσότερες μονογονεϊκές οικογένειες, περισσότερες γεννήσεις εκτός γάμου, συγκατοίκηση, σύμφωνα συμβίωσης, άτεκνα ζευγάρια. Η παραδοσιακή πυρηνική οικογένεια χάνει συνεχώς έδαφος (Γεωργιάδης, 2017, Φίλιος, 2003).

Η πλειοψηφία των νοικοκυριών στην Ελλάδα σήμερα είναι ένα άτομο: ένας άνδρας ή μια γυναίκα που επέλεξε ή κατέληξε να ζει μόνος του. Σύμφωνα με τη Eurostat, τη στατιστική υπηρεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το ποσοστό των μονοπρόσωπων

νοικοκυριών αυξήθηκε κατά τέσσερις ποσοστιαίες μονάδες μεταξύ 2010 και 2017, φθάνοντας το 31%. Η επόμενη μεγαλύτερη ομάδα είναι τα παντρεμένα ζευγάρια χωρίς παιδιά, τα οποία αντιπροσωπεύουν το 25,2% όλων των νοικοκυριών (από 24,1% το 2007). Ακολουθούν τα παντρεμένα ζευγάρια με παιδιά, τα οποία αντιπροσωπεύουν το 21,9% του συνόλου (από 23,2% το 2007). Στην τέταρτη θέση, αντιπροσωπεύοντας το 15,7% του συνόλου, είναι ανύπαντρα ζευγάρια χωρίς παιδιά.

Ο αριθμός των γάμων μειώθηκε από 62.195 το 1993 σε 50.138 το 2017, σύμφωνα με στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής (ΕΛΣΤΑΤ). Οι πολιτικοί γάμοι (οι οποίοι κοστίζουν λιγότερο και συνεπάγονται λιγότερη γραφειοκρατική ταλαιπωρία) έχουν ξεπεράσει τους θρησκευτικούς γάμους τα τελευταία πέντε χρόνια, με 25.163 τελετές να καταγράφονται το 2017 σε σύγκριση με 24.975 θρησκευτικούς γάμους.

Εν τω μεταξύ, τα διαζύγια αυξήθηκαν από 7.725 το 1993 (ή ένα ακαθάριστο ποσοστό διαζυγίων 12,4%), σε 13.494 το 2005 (22,1%), που αυξήθηκαν σε περίπου 15.000 ετησίως (30%) κατά τη διάρκεια των ετών της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα. Ο αριθμός των διαζυγίων μειώθηκε μόνο το 2016, φθάνοντας τα 11.013. Εν τω μεταξύ, σύμφωνα με τα ίδια στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ, ο αριθμός των συμφώνων συμβίωσης εκτινάχθηκε στα ύψη – από 581 το 2013 σε 4.921 το 2017.

Οι γεννήσεις εκτός γάμου αυξήθηκαν επίσης από 5,1% του συνόλου το 2004 σε 9,4% το 2015, σύμφωνα με τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία της Eurostat. Τα μονογονεϊκά νοικοκυριά αυξήθηκαν από 1,8% σε 2,3% σε 10 χρόνια. Συνολικά, το 6,3% όλων των νοικοκυριών περιλαμβάνει σήμερα μονογονεϊκές οικογένειες και άλλους τύπους νοικοκυριών.

1.3. Ένας θεσμός σε κρίση

Η ελληνική κοινωνία δεν κατέρρευσε κατά τη διάρκεια της πρωτοφανούς οικονομικής κρίσης λόγω του γεγονότος ότι λειτουργεί η ελληνική οικογένεια. Παρέχει καλές σχέσεις και στοργή. Ταυτόχρονα, είναι ένας κόσμος αντιφάσεων και αναταραχών, σύμφωνα με την Ένρα Έμκε-Πουλοπούλου – καθηγήτρια στο Πανεπιστήμιο του Παρισιού, μέλος της Ακαδημίας Επιστημών της Νέας Υόρκης και αντιπρόεδρο της Ελληνικής Εταιρείας Δημογραφικών Μελετών – στη μελέτη της «Ο πληθυσμός της Ελλάδας υπό διωγμό».

Σημειώνει ότι η παραδοσιακή πυρηνική οικογένεια εξακολουθεί να είναι ο κανόνας, αλλά υπογραμμίζει την αύξηση των μονογονεϊκών οικογενειών και των γεννήσεων εκτός γάμου, καθώς και τη μείωση του αριθμού των μεγάλων οικογενειών.

Η μορφή της ελληνικής οικογένειας αλλάζει και οι παράγοντες που συνέβαλαν σε αυτό, σύμφωνα με την Έμκε-Πουλοπούλου, είναι η μείωση του μέσου αριθμού παιδιών που έχει κάθε οικογένεια, η δημογραφική γήρανση και το υψηλότερο προσδόκιμο ζωής, η εξέλιξη της οικονομίας από αγροτική σε βιομηχανική, η ραγδαία άνοδος του μορφωτικού επιπέδου, ο εκδημοκρατισμός των διαπροσωπικών σχέσεων, και οι εργαζόμενες μητέρες.

Όπως και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, ο θεσμός του γάμου έχει περάσει κρίση και συνεχώς βιώνει πολλές συγκρούσεις. Ο αριθμός επίσης, των ανύπαντρων ζευγαριών που ζουν μαζί αυξάνεται καθώς οι άνθρωποι αναβάλλουν το γάμο ή αποφασίζουν να μην παντρευτούν ποτέ. Δημογραφικοί, θεσμικοί (νόμοι συμβίωσης, γάμου και διαζυγίου), οικονομικοί, κοινωνικοί και πολιτιστικοί παράγοντες συμβάλλουν στη μείωση των γάμων.

Παρόμοιοι παράγοντες συμβάλλουν επίσης σε λιγότερες γεννήσεις. Ενώ από τη μία έχει παρατηρηθεί, ειδικά κατά τη διάρκεια της κρίσης, ότι οι άνθρωποι αναγκάζονται από τις οικονομικές συνθήκες να μην κάνουν παιδιά, από την άλλη είναι επίσης γεγονός ότι «η οικονομική ευημερία περιορίζει τις γεννήσεις». Όπως αναφέρεται στην έρευνα, «πολλοί γονείς προτιμούν να αγοράσουν ή να αλλάξουν ένα αυτοκίνητο, να αγοράσουν ένα εξοχικό σπίτι ή νέα έπιπλα παρά να έχουν άλλο παιδί» (Έμκε-Πουλοπούλου στο Kougioumoutzaki, 2020).

1.4.Ευρωπαϊκές τάσεις

Η Ευρώπη γίνεται σταδιακά μια περιοχή εργένηδων, σύμφωνα με τα τελευταία στοιχεία της Eurostat, και τα οποία δείχνουν πως επικρατεί κυρίως η μορφή της μονογονεϊκής οικογένειας.

Ενώ το ποσοστό στην Ελλάδα είναι κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ που είναι 33,6%, στο 31%, το ποσοστό αυτό είναι πολύ υψηλότερο σε άλλες χώρες, ιδίως στη Σουηδία (51,4%), τη Δανία (44,4%), τη Λιθουανία (42,5%), τη Φινλανδία (41,3%), τη Γερμανία (41,2%) και την Εσθονία (39,9%).

Επομένως, είναι φυσικό να παρατηρούμε αύξηση του αριθμού των νοικοκυριών –με σημαντικές δημογραφικές, κοινωνικές, οικονομικές και περιβαλλοντικές συνέπειες– σε συνδυασμό με μείωση του μεγέθους των οικογενειών.

Το 2017, η μέση οικογένεια της ΕΕ είχε 2,3 μέλη σε σύγκριση με 2,4 την προηγούμενη δεκαετία. Η αλλαγή ήταν πιο δραματική στην Ελλάδα, όπου το μέσο μέγεθος της οικογένειας συρρικνώθηκε από 2,7 μέλη το 2005 σε 2,5 το 2007 και 2,3 το 2017.

Οι μεγαλύτερες οικογενειακές μονάδες παρατηρήθηκαν στην Κροατία, όπου ο μέσος όρος το 2017 ήταν 2,8, και οι μικρότερες στη Σουηδία (1,9), τη Γερμανία και τη Δανία (και οι δύο 2), αν και η μεγαλύτερη πτώση καταγράφηκε στη Λιθουανία, όπου το μέσο οικογενειακό μέγεθος συρρικνώθηκε από 2,6 μέλη το 2007 σε 2,1 το 2017.

Είναι επίσης εντυπωσιακό το γεγονός ότι τα δύο τρίτα των νοικοκυριών στην ΕΕ των 28 αποτελούνται από ένα ή δύο άτομα. Τα νοικοκυριά ενός ατόμου, στην πραγματικότητα, αυξήθηκαν κατά 3,7 ποσοστιαίες μονάδες την περίοδο 2007-17, ενώ τα νοικοκυριά δύο ατόμων αυξήθηκαν κατά 0,8 μονάδες στο 31,9%. Τα νοικοκυριά που αποτελούνται από τρία άτομα αντιπροσώπευαν μόλις το 15,6% του συνόλου στο μπλοκ, με τα νοικοκυριά τεσσάρων ατόμων στο 13,1% και τα πέντε και πλέον στο 5,8%.

Ως αποτέλεσμα, ο αριθμός των νοικοκυριών στο σύνολό τους αυξήθηκε στην ΕΕ28 από 201 εκατομμύρια το 2007 σε 221 εκατομμύρια το 2017 (αύξηση 1,01% ετησίως). Στην Ελλάδα, αυξήθηκαν από 4.280.800 σε 4.393.900 την ίδια περίοδο. Σε ποσοστιαίους όρους, η μεγαλύτερη αύξηση σημειώθηκε στην Κύπρο (2% ετησίως) και τη Σλοβενία (1,8%), ενώ μόνο η Κροατία σημείωσε πτώση, 0,31% ετησίως.

Ο συνηθέστερος τύπος νοικοκυριού μάλιστα που συναντάται στην Ευρώπη είναι στην κατηγορία εκείνων με περισσότερους από έναν ενήλικες είναι ένα ζευγάρι χωρίς παιδιά, σύμφωνα με τα στοιχεία, με μια τέτοια ρύθμιση να αντιπροσωπεύει το 24,9% στο μπλοκ και το 25,2% στην Ελλάδα. Τα ζευγάρια με παιδιά αποτελούν το 20% των ενήλικων νοικοκυριών στην ΕΕ και το 21,9% στην Ελλάδα. Οι χώρες με τα μικρότερα ποσοστά ζευγαριών με παιδιά είναι η Λιθουανία (14,3%) και η Βουλγαρία (14,5%). Εν τω μεταξύ, αν και η Ιρλανδία έχει το υψηλότερο ποσοστό νοικοκυριών με παιδιά, στο 40,2%, έχει επίσης δει αύξηση των μονογονεϊκών οικογενειών, στο 6,3%, κοντά στα ποσοστά της Σουηδίας (6,4%), του Ηνωμένου Βασιλείου και της Εσθονίας (6,6% η καθεμία). Τα υψηλότερα ποσοστά είναι στη Δανία (8,6%) και τη Λιθουανία (7,2%), ενώ τα χαμηλότερα είναι στην Κροατία (1,9%) και τη Φινλανδία (1,8%).

1.5.Οι λειτουργίες της οικογένειας

Οι λειτουργίες που αναλαμβάνει ο θεσμός της οικογένειας είναι πολλές. Συγκεκριμένα, είναι οι βιολογικές, οι ψυχολογικές και οι κοινωνικές. Επίσης, συμβάλλει στην παροχή τροφής και στέγασης στα μέλη και στην προστασία τους. Αξίζει να σημειωθεί πως οι λειτουργίες που είχε ο θεσμός της οικογένειας έχουν περάσει από πολλά στάδια. Για παράδειγμα, στην αγροτική και κυρίως γεωργική εποχή η οικογένεια είχε έναν πολυδιάστατο ρόλο σε σχέση με τη βιομηχανική και σύγχρονη εποχή. Τα παλαιότερα χρόνια μάλιστα ο ρόλος της οικογένειας βασιζόταν σε τέσσερα πρόσωπα. Συγκεκριμένα, σημαντικός ήταν ο ρόλος του πατέρα, της μητέρας, της γιαγιάς και του παππού. Σήμερα, η οικογένεια έχει έναν διαφορετικό ρόλο. Ο πατέρας και η μητέρα έχουν ακόμη και διαφορετικούς ρόλους (Κατσίρας, 2008).

Κάποιες από τις πρωταρχικές δράσεις που φαίνεται να επιτελεί η οικογένεια είναι οι εξής:

- α) Η αναπαραγωγή
- β) Η ανάπτυξη κατάλληλων συνθηκών για την επιβίωση των μελών
- γ) Η μετάδοση αξιών και πολιτιστικών στοιχείων
- δ) Η κοινωνικοποίηση και η παροχή κατάλληλης συναισθηματικής φροντίδας, καθώς και υλικής φροντίδας.

Όμως στην εποχή της βιομηχανικής επανάστασης έχουν χαθεί κάποιες σημαντικές λειτουργίες που επιτελούσε η οικογένεια. Παρ' όλα αυτά, ακόμη και σήμερα κάποιες λειτουργίες που συνεχίζει να έχει η οικογένεια είναι οι ακόλουθες :

- α) Κοινωνικοποίηση των παιδιών και η ομαλή ένταξη τους στην κοινωνία.
- β) Στήριξη μεταξύ των μελών της οικογένειας και επίλυση των προβλημάτων.
- γ) Εκπολιτισμός των νέων μελών με την εκμάθηση των ηθών και των εθίμων της κοινωνίας που ζουν, ώστε να προσαρμόζονται πιο εύκολα σ' αυτήν.
- δ) Η οικογένεια αλλάζει κάθε φορά που αλλάζει και η κοινωνία μέσα στην οποία υπάρχει (Leitner, 2003).

Μορφές των οικογενειακών σχημάτων

Εικόνα 1. Κυριότερες μορφές οικογενειών

Στην Εικόνα 1 διακρίνονται διάφορες μορφές της οικογένειας. Στην Ελλάδα, υπάρχουν διάφορα είδη οικογενειών, όπως και σε άλλες χώρες. Ορισμένα από τα πιο συνηθισμένα είδη οικογενειών στην Ελλάδα είναι:

1. Πυρηνικές οικογένειες: Αυτές οι οικογένειες αποτελούνται από ένα ζευγάρι και τα παιδιά τους. Είναι η πιο συνηθισμένη μορφή οικογένειας στη σημερινή Ελληνική κοινωνία.
2. Εκτεταμένες οικογένειες: Αυτές οι οικογένειες αποτελούνται από πολλά μέλη της οικογένειας, όπως γιαγιάδες, παππούδες, ξάδελφοι, θείοι κ.λπ.
3. Μονογονεϊκές οικογένειες: Αυτές οι οικογένειες αποτελούνται από έναν γονέα και ένα παιδί.
4. Απομονωμένες οικογένειες: Αυτές οι οικογένειες αποτελούνται από έναν γονέα και τα παιδιά τους και ζουν σε απομακρυσμένες περιοχές.
5. Οικογένειες με μετανάστες: Αυτές οι οικογένειες αποτελούνται από έναν ή και περισσότερους γονείς που ήρθαν στην Ελλάδα από άλλες χώρες και ζουν με τα παιδιά τους.

Η ελληνική οικογένεια εξελίσσεται και παρουσιάζει πολλές μορφές. Μία διάκριση που πρέπει όμως αρχικά να γίνει είναι δύο τύποι οικογένειας που συνυπάρχουν σε όλους τους τύπους που θα αναλυθούν παρακάτω. Είναι η οικογένεια προσανατολισμού και η

οικογένεια αναπαραγωγής. Η πρώτη είναι η οικογένεια μέσα στην οποία γεννιέται κανείς και αποτελείται από τον εαυτό του, τα αδέρφια του αν υπάρχουν και τους γονείς του. Η δεύτερη δημιουργείται όταν ένας άνθρωπος σχηματίσει μια νέα οικογένεια όπου ίσως παντρευτεί και κάνει και παιδιά.

Όσον αφορά τους τύπους του θεσμού της οικογένειας διαφοροποιούνται σε σημαντικό βαθμό με το πέρασμα των χρόνων. Συγκεκριμένα, τα παλαιά χρόνια συναντάται η μορφή της παραδοσιακής οικογένειας. Η παραδοσιακή οικογένεια μπορεί να είναι σε μια πυρηνική μορφή. Ως πυρηνική μορφή απαρτίζεται από τους γονείς και από τα παιδιά. Εν συνέχεια, υπάρχει η εκτεταμένη οικογένεια, η οποία έχει τους γονείς, τα παιδιά, τους παππούδες και διάφορα άλλα συγγενικά πρόσωπα. Ωστόσο, με το πέρασμα των χρόνων έχουμε και τις μονογονεϊκές οικογένειες που δημιουργούνται μετά από διαζύγιο ή χηρεία ή ανύπαντρες μητέρες. Υπάρχουν και οι ανασυγκροτημένες οικογένειες που προκύπτουν μετά από διαζύγια ή περιπτώσεις χηρείας. Υπάρχουν και οι «χωλές» οικογένειες. Στις οικογένειες αυτές οι γονείς δεν έχουν διαζύγιο αλλά προτιμούν να μη μένουν μαζί για κάποιους λόγους.

Όσον αφορά την πυρηνική οικογένεια έχει επισημανθεί πως διέπεται από το στοιχείο της αλληλεξάρτησης. Το στοιχείο αυτό μάλιστα έχει επισημανθεί πως επιφέρει δυσκολίες και συγκρούσεις στο πλαίσιο της επικοινωνίας. Η μορφή της εκτεταμένης οικογένειας αποτελείται όχι μόνο από τους δύο συζύγους και τα παιδιά τους, περιλαμβάνει και άλλα συγγενικά πρόσωπα, όπως είναι οι παππούδες, οι γιαγιάδες, οι θείοι ή οι θείες και τα ξαδέρφια. Είναι μια οικογένεια που είναι κλασική και συναντάται σε πολλές ελληνικές κοινωνίες. Πρόκειται για μια μορφή ομάδας οικογένειας βασισμένη στη συνεργασία, την διατήρηση της συνεχούς επικοινωνίας και όπου ο πατέρας ή ο αδερφός είναι ο αρχηγός. Πιο συγκεκριμένα ο σύζυγος – πατέρας είναι αδιαμφισβήτητα ο αρχηγός της οικογένειας, καθώς είναι αυτός που παίρνει τις αποφάσεις για λογαριασμό ολόκληρης της οικογένειας, αυτός που έχει την καθολική ευθύνη για όλα τα θέματα της οικογένειας. Εκπροσωπεί την οικογένεια στον έξω κόσμο, αγωνίζεται για να θρέψει την οικογένεια του, να εξασφαλίσει τα συμφέροντα τους και να τους προστατεύσει. Ο ρόλος της γυναίκας από την άλλη μεριά, είναι συντονιστικός, αφού αποτελεί το σύμβολο αγάπης που δένει την οικογένεια και συμπληρώνει το ρόλο του άντρα.

Η μορφή της μονογονεϊκής οικογένειας αποτελείται από έναν γονέα. Συνήθως έχουν περιπτώσεις παιδιών που μεγαλώνουν έναν πατέρα ή μητέρα ή και που μπορεί να υπάρξει λόγω χηρείας. Τα τελευταία χρόνια, επίσης έχει γίνει αναφορά πως η δημιουργία της μονογονεϊκής οικογένειας μπορεί να προέλθει και από την επιλογή ενός γονέα να υιοθετήσει ένα παιδί. Ωστόσο, τα παιδιά τα οποία μεγαλώνουν με έναν γονέα λόγω θανάτου ή διαζυγίου φαίνεται να δυσκολεύονται σημαντικά. Υπάρχει η έλλειψη της υποστήριξης, της προστασίας ενώ πολλές φορές επέρχονται και συναισθήματα κατάθλιψης και χαμηλούς αυτοεκτίμησης.

Ο κίνδυνος που δημιουργείται στη μονογονεϊκή οικογένεια είναι να ταυτιστεί το παιδί με τη μητέρα ή τον πατέρα και να εγκλωβιστούν και οι δύο σε ένα κόσμο δικό τους που δύσκολα χωρά τρίτους. Τα πράγματα είναι χειρότερα όταν από το οικογενειακό περιβάλλον λείπει η τακτική παρουσία άλλων συγγενικών προσώπων όπως παππούδες θείες κ.τ.λ. Ορισμένα παιδιά μάλιστα έχει επισημανθεί ότι ξεπερνούν όλη αυτή την κατάσταση βρίσκοντας ένα πατρικό υποκατάστατο στο πρόσωπο ενός καθηγητή, ενός φίλου της μητέρας ή ενός συγγενικού προσώπου ή κάποιου φίλου τους.

Οι ανασυγκροτημένες οικογένειες προκύπτουν μετά από ένα δεύτερο γάμο, το διαζύγιο ή και τη χηρεία. Στο τύπο αυτό της οικογένειας ένα παιδί που μπορεί να δημιουργηθεί από αυτή την ένωση έρχεται να συμπληρώσει την όλη διάταξη. Οι λέξεις «μαμά» και «μπαμπάς» προορίζονται περισσότερο για τους βιολογικούς γονείς γι' αυτό συνήθως το παιδί προσφωνεί τον πατριό του ή τη μητριά του με το όνομά τους.

Η σημερινή πραγματικότητα έχει δημιουργήσει και μια άλλη μορφή οικογένειας, τις «χωλές» οικογένειες. Πρόκειται για συζυγικές οικογένειες που έχουν διασπαστεί σε δυο τμήματα, όχι γιατί οι σύζυγοι δεν επιθυμούν να ζουν μαζί αλλά γιατί μη οικογενειακοί λόγοι τους οδήγησαν σ' αυτό. Η κατάσταση αυτή οφείλεται κυρίως σε κοινωνικοοικονομικούς λόγους. Το πρόβλημα της ανεργίας που μαστίζει τις σημερινές οικογένειες, τα έντονα οικονομικά προβλήματα και οι μεγάλες κοινωνικές απαιτήσεις οδηγούν στην διάσπαση του ζευγαριού προκειμένου να διασφαλίσουν μια ικανοποιητική ζωή. Τέτοια παραδείγματα «χωλών» οικογενειών έχουμε όταν υπάρχουν λόγοι όπου η εργασία των συζύγων, τους υποχρεώνει να είναι μακριά όπως ναυτικοί, μετανάστες, υπάλληλοι αποσπασμένοι σε άλλη περιοχή από εκείνη στην οποία η οικογένεια κατοικεί μόνιμως, καλλιτέχνες, επαγγελματίες, αθλητές κ.λπ. Υπάρχουν όμως περιπτώσεις όπου οι λόγοι δεν είναι επαγγελματικοί αλλά συνέπεια

κάποιων καταστάσεων όπως όταν ο ένας σύντροφος είναι ασθενής, φαντάρος ή βρίσκεται στη φυλακή (Singly, 1996).

Αναμφίβολα η οικογένεια αποτελεί ένα μέρος του συνόλου της ανθρωπότητας και της ύπαρξής της. Η οικογένεια συνεπάγεται ακόμη με τη διαίωσιση του ανθρώπινου είδους. Η μη σωστή λειτουργία της ωστόσο μπορεί να επιφέρει αρνητικές συνέπειες στο παιδί. Έτσι ένα άτομο για παράδειγμα, που ζει μέσα σε μια προβληματική οικογένεια υποφέρει σημαντικά και συναντά διάφορες δυσκολίες. Όλα αυτά μπορεί να επιφέρουν και την δημιουργία δυσκολιών στην κοινωνία (Κογκίδου, 1995).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΜΟΝΟΓΟΝΕΪΚΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

2.1.Ορισμός της μονογονεϊκής οικογένειας

Η οικογένεια στην σημερινή μας εποχή διέπεται από πολλές μεταβολές. Από την παραδοσιακή οικογένεια μεταφερόμαστε στη μορφή της πυρηνικής αλλά και της μονογονεϊκής οικογένειας.

Το διαζύγιο, ο χωρισμός και τα ανύπαντρα ζευγάρια είναι πολύ πιο συνηθισμένα σήμερα από ό, τι στο παρελθόν. Ο αριθμός των παιδιών που μεγαλώνουν από έναν μόνο γονέα έχει αυξηθεί σημαντικά και οι λόγοι για τους οποίους είναι μονογονεϊκή οικογένεια έχουν μετατοπιστεί. Σε γενικές γραμμές, η γονεϊκότητα ορίζεται ως η ανάληψη των ευθυνών ενός γονέα, ενώ η λέξη γονέας σημαίνει απλώς έναν πατέρα ή μια μητέρα. Ένας μόνος γονέας είναι απλά ότι ένας γονέας μεγαλώνει ένα παιδί στο νοικοκυριό του χωρίς σύντροφο που ζει μαζί του. Ο ορισμός της μονογονεϊκής οικογένειας είναι παρόμοιος, δηλώνοντας ότι μια μονογονεϊκή οικογένεια είναι ένας άγαμος ενήλικας και όλα τα νόμιμα εξαρτώμενα μέλη τους κάτω των 18 ετών. Αυτά τα εξαρτώμενα άτομα μπορεί να περιλαμβάνουν υιοθετημένα παιδιά, ακόμη και θετά παιδιά. Παρακάτω είναι μερικές προϋποθέσεις που πρέπει να υπάρχουν για να θεωρηθεί κάποιος μόνος γονέας:

- Πρέπει να ανατρέφουν το παιδί ή τα παιδιά στην κατοικία τους χωρίς σύντροφο που να ζει εκεί.
- Πρέπει να είναι διαζευγμένοι, χήροι, νομικά χωρισμένοι ή άγαμοι.
- Τα τέκνα πρέπει να είναι εξαρτώμενα από το νόμο ή βιολογικά.
- Μια έγκυος γυναίκα θα θεωρείται μονογονεϊκή οικογένεια εάν πληροί τα παραπάνω χαρακτηριστικά.

Εάν δύο γονείς είναι παντρεμένοι και δεν βρίσκονται σε διάσταση νόμιμα, αλλά ο ένας γονέας έχει μετακομίσει, ο άλλος γονέας δεν θεωρείται μόνος γονέας. Ένα παράδειγμα αυτού θα ήταν ο σύζυγος ενός στρατιώτη που μένει στο εξωτερικό. Ο άλλος σύζυγος θα ανατρέφει το παιδί μόνος του στο σπίτι του, αλλά δεδομένου ότι είναι νόμιμα παντρεμένος, δεν θα είναι μόνος γονέας στα μάτια του νόμου ή του ορισμού (Woessmann, 2015).

2.2. Αιτίες της μονογονεϊκότητας

Υπάρχουν πολλές διαφορετικές αιτίες της μονογονεϊκότητας και πολλές ειδικές καταστάσεις που ισχύουν μόνο για ορισμένες ομάδες. Υπάρχουν, ωστόσο, ορισμένες μεγάλες κατηγορίες που οι αιτίες έχουν κοινό:

- **Θάνατος:** Πριν από εκατοντάδες χρόνια, η συντριπτική αιτία της μονογονεϊκότητας προήλθε από το θάνατο ενός από τους γονείς.
 - Δεδομένου ότι το διαζύγιο και ο χωρισμός ήταν ασυνήθιστοι και η απόκτηση παιδιών εκτός γάμου ήταν αποδοκιμασμένη, ο θάνατος ήταν ο κύριος λόγος. Εξακολουθεί να αποτελεί αιτία μονογονεϊκότητας σήμερα, αλλά αποτελεί μικρότερο ποσοστό από ό, τι κάποτε.
- **Διαζύγιο:** Οι παντρεμένοι γονείς που παίρνουν διαζύγιο αποτελούν σημαντική αιτία της μονογονεϊκότητας.
 - Όταν ένα ζευγάρι χωρίζεται, ο ένας γονέας έχει σχεδόν πάντα την κύρια επιμέλεια και το παιδί ζει με αυτόν τον γονέα. Ακόμη και αν ο άλλος γονέας εμπλέκεται και συμβάλλει στην ανατροφή του τέκνου, ο πρωταρχικός γονέας εξακολουθεί να θεωρείται νομικά άγαμος.
- **Άγαμα ζευγάρια:** Εάν δύο άγαμα άτομα έχουν παιδί και ένας από τους γονείς δεν διαμένει με τον άλλο, ο γονέας που ζει με το παιδί είναι μονογονέας.
- **Απών γονέας:** Ένας απών γονέας είναι όταν μια γυναίκα μένει έγκυος και ο πατέρας εξαφανίζεται ή μετά τη γέννηση του παιδιού, ένας από τους γονείς εξαφανίζεται και δεν έρχεται σε επαφή ή δεν προσπαθεί να βοηθήσει τον άλλο γονέα.
- **Άλλοι παράγοντες:** Οι γονείς μπορούν να γίνουν μόνοι γονείς εάν ο άλλος γονέας κηρυχθεί ακατάλληλος λόγω ναρκωτικών, αλκοόλ ή ψυχικής υγείας. Εάν υπάρχει ιστορικό βίας, ο δικαστής μπορεί να αφαιρέσει τα δικαιώματα ενός γονέα, γεγονός που θα αφήσει τον άλλο γονέα ως μονογονέα.

Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι υπάρχουν μη συνεισφέροντες στην μονογονεϊκότητα, όπως ο γάμος και τα άγαμα ζευγάρια που έχουν νομικά αναγνωρισμένη σχέση συμβίωσης και ζουν με το παιδί (Κογκίδου, 1995).

2.3.Επιπτώσεις των μονογονεϊκών νοικοκυριών

Τα μονογονεϊκά νοικοκυριά επηρεάζουν τόσο τον γονέα όσο και το παιδί με διαφορετικούς τρόπους. Ανάλογα με την κατάσταση, τα αποτελέσματα είναι συχνότερα αρνητικά παρά θετικά. Ωστόσο, μπορεί να υπάρξουν πολλά θετικά αποτελέσματα και οφέλη για ένα μονογονεϊκό νοικοκυριό.

Ένα πράγμα που πρέπει να σημειωθεί σχετικά με τις επιπτώσεις στους γονείς και τα παιδιά είναι ότι δεν μπορεί να αποδειχθεί ότι συνδέονται άμεσα. Τα στοιχεία δείχνουν ότι υπάρχουν διαφορές στα παιδιά σε πολλά παιδιά μονογονεϊκών οικογενειών, αλλά δεν μπορούν να συνδεθούν άμεσα μεταξύ τους.

2.4.Αρνητικές επιπτώσεις της μονογονεϊκότητας σε ένα παιδί

Τα παιδιά είναι συνήθως τα πρώτα που εξετάζονται όταν μελετώνται οι αρνητικές επιπτώσεις των μονογονεϊκών νοικοκυριών. Ένα από τα πιο σημαντικά πράγματα που πρέπει να λάβετε υπόψη είναι ότι τείνουν να υπάρχουν πολλοί υποκείμενοι παράγοντες που οδηγούν σε ένα άτομο να είναι μόνος γονέας και αυτοί οι παράγοντες θα μπορούσαν να είναι αυτοί που προκαλούν τις αρνητικές επιπτώσεις.

Για παράδειγμα, σε μια διαζευγμένη μητέρα ανατέθηκε η επιμέλεια. Ωστόσο, ήταν καταθλιπτική, άρχισε να πίνει και να παίρνει ναρκωτικά και ποτέ δεν ήταν αρκετά νηφάλια για να αναθρέψει σωστά το παιδί της. Σε αυτή την περίπτωση, πολλές από τις δυσμενείς επιπτώσεις του παιδιού θα μπορούσαν να αποδοθούν στην κατάχρηση ουσιών της μητέρας τους και όχι στο γεγονός ότι βρίσκονταν σε μονογονεϊκή οικογένεια (Woessmann, 2015).

Παρακάτω είναι μια λίστα με πρόσθετες αρνητικές επιπτώσεις που μπορεί να έχει η μονογονεϊκότητα σε ένα παιδί:

Όλοι οι γονείς πρέπει πρώτα από όλα να αισθάνονται οι ίδιοι πως είναι σε ένα ασφαλές μέρος και νιώθουν άνετα. Όμως όταν ένας γονέας είναι καλά τότε μπορεί να ανταποκριθεί σε ό,τι του ζητούν τα παιδιά του, και κυρίως να δείξει την αγάπη, τη στοργή και το ενδιαφέρον του προς το παιδί του. Όταν κάποιος γονιός βλέπει ότι δεν νιώθει καλά μέσα στο γάμο, θα πρέπει να βάζει όρια στις ανάρμοστες συμπεριφορές έτσι ώστε να μη νιώθει άσχημα ούτε ο ίδιος αλλά ούτε και το παιδί του. Η υπερβολικά αυστηρή συμπεριφορά προς τα παιδιά δεν είναι πάντα σωστή. Γι' αυτό το λόγο θα

πρέπει ο κάθε γονέας να συζητά με τα παιδιά του και να προσπαθεί να τα ενθαρρύνει για τις κινήσεις για τις οποίες κάνουν για να μπορούν και αυτά να μοιράζονται πολύ πιο εύκολα μαζί του αυτά που σκέφτονται και αυτά που αισθάνονται. Ο ρόλος της οικογένειας είναι πολύ σημαντικός για την ανάπτυξη της ψυχοσυναισθηματικής υπόστασης του κάθε ατόμου.

2.5. Διαζύγιο-Ορισμός

Το διαζύγιο είναι η νομική διαδικασία μέσω της οποίας ένα ζευγάρι λύνει τον γάμο του και τα νομικά τους δεσμά. Κατά τη διαδικασία αυτή, τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις του ζευγαριού σχετικά με την περιουσία, την κηδεμονία των παιδιών τους και άλλα ζητήματα καθορίζονται με συμφωνία τους ή με απόφαση του δικαστηρίου, αν δεν μπορούν να συμφωνήσουν.

Το διαζύγιο μπορεί να είναι αμοιβαίο, όταν και οι δύο σύζυγοι συμφωνούν να λύσουν τον γάμο τους, ή αμφίβολο, όταν μόνο ένας από τους δύο επιθυμεί το διαζύγιο και ο άλλος αντιστέκεται. Σε πολλές χώρες, το διαζύγιο είναι ένα πολύ σημαντικό νομικό ζήτημα και απαιτεί τη βοήθεια δικηγόρου για τη διεκπεραίωση της διαδικασίας.

Ο όρος διαζύγιο σχετίζεται με την επίλυση ενός γάμου μέσω την παρέμβαση ενός δικαστηρίου. Αυτός είναι ο όρος ο οποίος χρησιμοποιείται από τους δικηγόρους για να περιγράψουν τη λύση ενός γάμου. Ένας γάμος λύνεται με αυτή τη διαδικασία, με την οποία κλείνει μια ταραγμένη συζυγική σχέση είτε έχει παιδιά είτε όχι. Ο γάμος στις μέρες μας δεν συνδέεται πλέον με την επιθυμία κάποιου από τους 2 συζύγους του να πάρει την περιουσία. Πλέον οι γυναίκες είναι ανεξάρτητες από τους άντρες, κυρίως όσον αφορά τον οικονομικό τομέα και έτσι είναι πολύ πιο εύκολο στις μέρες μας κάποιος να ανοίξει το δικό του σπίτι απ' ό,τι στο παρελθόν. Όταν κάποιος χωρίζει σίγουρα η συναισθηματική κατάσταση δεν είναι όπως πριν και αυτό πολλές φορές ίσως να επηρεάζει και τους δύο και κυρίως τα παιδιά αν αυτά υπάρχουν. Η απόρροια που υπάρχει από ένα διαζύγιο γονέων δεν είναι εύκολο να εκτιμηθεί από κανέναν. Οι εντάσεις που μπορεί να υπάρχουν μέσα σε μια οικογένεια πριν το διαζύγιο, η ηλικιακή φάση των παιδιών την εποχή που διαδραματίζεται ένα διαζύγιο, καθώς και οι σχέσεις που έχουν οι γονείς με τα παιδιά τους επηρεάζουν σε πολύ μεγάλο βαθμό την διαδικασία και την ευκολία όπου μπορεί κανείς να προσαρμοστεί στη συνθήκη αυτή. Όταν τα παιδιά προέρχονται από μια οικογένεια η οποία έχει αρκετές ενδοοικογενειακές συγκρούσεις αλλά παρ' όλα αυτά μένουν οι γονείς μαζί τότε τα

αρνητικά αποτελέσματα είναι χειρότερα από το αν οι γονείς είχαν πάρει διαζύγιο. Παλαιότερα αν κάποιος έπαιρνε διαζύγιο ήταν στιγματισμένος στην κοινωνία. Έρευνες έχουν δείξει ότι τα αποτελέσματα από έναν χωρισμό στη χώρα της Σκανδιναβίας δεν έχουν τόσο αρνητικό αντίκτυπο λόγω του ότι διαθέτει ένα ανεπτυγμένο σύστημα κοινωνικής πρόνοιας.

Έτσι λοιπόν μια οικογένεια όταν έχει προβλήματα θα πρέπει δεν σκέφτεται τις αρνητικές επιπτώσεις που μπορεί να υπάρχουν μετά από ένα διαζύγιο αλλά να υπολογίζει το πόσο λειτουργικός μπορεί να είναι ένας χωρισμός και ως προς τους ίδιους αλλά και ως προς τα παιδιά. Έχει παρατηρηθεί μετά από μελέτες ότι η πρόοδος ενός παιδιού είναι πολύ μεγαλύτερη αν το παιδί αυτό παίρνει αγάπη από τους γονείς ακόμη και αν οι γονείς είναι αυστηροί αλλά δεν έχουν αυταρχικό ύφος.

Πλέον στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια δεν υπάρχει τόσο πολύ το μοντέλο της πυρηνικής οικογένειας όπως υπήρχε παλαιότερα. Το γεγονός ότι μια μητέρα δουλεύει είναι πολύ φυσιολογικό και δεν είναι κάτι το οποίο κάνει εντύπωση σε κανέναν. Εξίσου φυσιολογικό είναι το γεγονός ότι ζευγάρια έχουν ξεχωριστούς τραπεζικούς λογαριασμούς και καθένας έχει τα δικά του χρήματα για να μπορεί να τα διαχειρίζεται όπως θέλει. Η ύπαρξη κοινών φίλων και κοινών παρεών είναι εφικτή ωστόσο ο καθένας μπορεί να έχει και τη δική του ατομική ζωή χωρίς να δημιουργείται πρόβλημα στις σχέσεις ανάμεσα στο ζευγάρι. Ωστόσο οι κρίσεις ανάμεσα στα ζευγάρια δεν λείπουν και αυτό πολλές φορές προέρχεται λόγω του ότι υπάρχουν έντονοι ρυθμοί στη ζωή μας και οι άνθρωποι έχουν μια ανασφάλεια την οποία ίσως παλαιότερα να μην είχαν.

Έτσι λοιπόν τα ζευγάρια νιώθουν ότι δεν υπάρχει εμπιστοσύνη μεταξύ τους και αρχίζει να μην λειτουργεί με σωστό τρόπο η σχέση που έχουν. Ένα από τα μειονεκτήματα της εποχής είναι ότι πλέον οι άνθρωποι δεν κάνουν υποχωρήσεις μεταξύ τους, δεν υπάρχουν συμβιβασμοί κι αυτό οδηγεί πολλές φορές σε ακραία γεγονότα και διάλυση της οικογένειας. Οι άνθρωποι έχουν γίνει φιλόδοξοι, αναζητούν την καριέρα και πολλές φορές δεν σκέφτονται ότι πρέπει να συμβιβαστούν με κάτι το οποίο συμβαίνει στη ζωή τους.

Ωστόσο, όπως έχει αναφερθεί και παραπάνω, ένα διαζύγιο για παιδιά εφηβικής ηλικίας είναι πολύ καθοριστικό, διότι αυτά βρίσκονται σε ένα εξελικτικό στάδιο όπου αναγκαστικά ζουν έντονες τροποποιήσεις όχι μόνο σε έναν τομέα της ζωής τους αλλά σε πολλούς. Υπάρχουν αλλαγές στο σώμα τους, στην κοινωνικότητα τους, στο

συναισθηματικό και γνωστικό τομέα. Πρόκειται για μια ηλικία που τα παιδιά αποκτούν χαρακτήρα και ταυτότητα και σιγά σιγά κόβονται από την οικογένεια και προσπαθούν να αυτονομηθούν και να διαμορφώσουν τις δικές τους ηθικές αξίες. Όλες αυτές οι αλλαγές λοιπόν χρειάζονται συναισθηματική στήριξη, φροντίδα, αγάπη και μια οικογένεια πάνω στην οποία θα μπορούν τα παιδιά να πατήσουν και να εξελιχθούν. Ένα διαζύγιο δεν είναι η κατάλληλη αλλαγή για να μπορέσει ένα παιδί να αναπτυχθεί και κυρίως να αναπτύξει αξίες διότι μεγαλώνει σε ένα συγκρουσιακό κλίμα το οποίο δεν βοηθά στη σταθερότητα ενός παιδιού. Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις όπου παιδιά τα οποία προέρχονται από χωρισμένες οικογένειες γίνονται επιθετικά τόσο στο χώρο του σπιτιού όσο και του σχολείου. Αρχίζουν και νιώθουν ανασφάλεια για το μέλλον, ανησυχία και πολλές φορές παρουσιάζουν κατάθλιψη και διαταραχές ελλειμματικής προσοχής (Cohen-Herlem, & Αμέντα, 2006).

Επίσης, τονίζεται πως το διαζύγιο επιφέρει αρνητικές συνέπειες στο παιδί. Τα παιδιά εκδηλώνουν ψυχικό πόνο για το χωρισμό των γονέων τους, αρνητικά συναισθήματα και συνεχή κατάθλιψη. Μάλιστα, οι έφηβοι αυτοί όταν επανεξετάστηκαν μετά από 18 μήνες φάνηκε πως αντιμετώπιζαν και διάφορες άλλες δυσκολίες. Δεν ήταν σε θέση για παράδειγμα να ελέγξουν τον εαυτό τους και να τα συναισθήματά τους. Οι έφηβοι έτσι σταδιακά χρησιμοποίησαν την ψυχολογική «στρατηγική της απόσυρσης» για να πετύχουν την αποστασιοποίησή τους από τις συγκρούσεις των γονέων τους και να συνεχίσουν την ενασχόληση με τα δικά τους ενδιαφέροντα. Οι έφηβοι που σταδιακά ανέλαβαν υπερβολική φροντίδα προς τον ένα γονέα –αποκτώντας έτσι ένα «γονεϊκό ρόλο» προς το γονέα δεν κατάφεραν να προχωρήσουν με επιτυχία στη διαδικασία της αυτονόμησης τους και αντιμετώπισαν δυσκολίες και καθυστέρηση στην επίτευξη των αναπτυξιακών στόχων της ηλικίας αυτής. Αξίζει να σημειωθεί πως οι μεταβολές που αναπτύσσονται κατά το διαζύγιο στο πλαίσιο της οικογένειας και στα μέλη της είναι διάφορες. Για παράδειγμα, μπορεί να αλλάξει η φροντίδα των παιδιών, οι γονείς να αντιστρέψουν τους ρόλους τους και πολλές φορές να υπάρχει ένα κενό-χάσμα στο πλαίσιο της επικοινωνίας τους.

Από τα ευρήματα μιας πρόσφατης μελέτης έγινε φανερό ακόμη πως τα παιδιά οικογενειών με διαζύγιο σε σχέση με τα παιδιά των ακέραιων οικογενειών παρουσιάζουν ένα διαφορετικό προφίλ. Συγκεκριμένα, φαίνεται να έχουν συνεχή συναισθηματική ευθραυστότητα και ευαισθησία, χαμηλή αυτοεκτίμηση και αυτοπεποίθηση, καθώς και διάφορες μαθησιακές δυσκολίες. Τα παιδιά μάλιστα των

διαζευγμένων γονέων έχει γίνει κατανοητό πως παρουσιάζουν έντονες ψυχικές διαταραχές που πολλές φορές είναι συνυφασμένες και με την εκδήλωση επιθετικών συμπεριφορών. Πιο αναλυτικά, η έρευνα υλοποιήθηκε στο πλαίσιο διδακτορικής διατριβής για το Τμήμα Επιστημών της Προσχολικής Αγωγής του Πανεπιστημίου Αιγαίου με θέμα: «Οι επιπτώσεις του διαζυγίου στην ψυχοκοινωνική ανάπτυξη των παιδιών 8-12 ετών». Από την παρούσα έρευνα έγινε αντιληπτό πως τα παιδιά που μεγαλώνουν σε ένα πλαίσιο υγιούς οικογένειας έχουν καλύτερη ψυχική κατάσταση σε σχέση με τα παιδιά διαζευγμένων γονέων και στα οποία υπάρχει η απουσία επικοινωνίας. Οι επιπτώσεις του διαζυγίου σχετίζονται με ψυχολογικά και ψυχοκοινωνικά προβλήματα των παιδιών καθώς εκτίθενται σε ψυχοφθόρες καταστάσεις όπως είναι: ελλιπής γονική μέριμνα, προβλήματα της ψυχικής υγείας των γονέων, διαμάχες και έλλειψη στήριξης από τους δύο γονείς. Είναι αρκετά δύσκολο για τα παιδιά να δεχτούν τη νέα κατάσταση που φέρνει ένα διαζύγιο ακόμα και αν γνωρίζουν ότι αυτό συμβαίνει ή θα συμβεί και σε άλλα παιδιά. τα περισσότερα παιδιά θα προτιμούσαν να μην χόριζαν οι γονείς τους ακόμα και αν δοκιμάζονται από διαφωνίες και ένταση. Από μελέτες έχει επισημανθεί πως τα παιδιά από διαζευγμένους γονείς παρουσιάζουν έντονες συμπεριφορικές και συναισθηματικές αντιδράσεις. Μερικές από τις πιο χαρακτηριστικές είναι ο θυμός, η κατάθλιψη, η δυσκολία της προσαρμογής και τα χαμηλά ποσοστά αυτοσεβασμού (Βαρέμης, 2011).

Συνάμα, έχει επισημανθεί πως η συμπεριφορά των παιδιών μπορεί να επηρεαστεί και από άλλους παράγοντες. Για παράδειγμα, από την αλλαγή κατοικίας, τα διάφορα οικονομικά προβλήματα, η απουσία επικοινωνίας ανάμεσα στους γονείς. Όλα αυτά μάλιστα έχει γίνει φανερό πως οδηγούν τα παιδιά να έχουν μειωμένες κοινωνικές και επικοινωνιακές δεξιότητες, καθώς και χαμηλή σχολική και μαθησιακή επίδοση. Πρόκειται για συμπεριφορές και γνωρίσματα τα οποία συναντώνται κυρίως στα παιδιά διαζευγμένων γονέων, και όχι σε παιδιά πυρηνικών οικογενειών. Τα παιδιά από πυρηνικές οικογένειες παρουσιάζουν μεγαλύτερες επικοινωνιακές δεξιότητες και καλύτερες σχολικές επιδόσεις. Έχει επισημανθεί ακόμη πως οι συμπεριφορές των παιδιών επηρεάζονται και από άλλους παράγοντες, όπως από την εργασία των γονέων, από το φύλο του κηδεμόνα, από την ύπαρξη δραστηριοτήτων εξωσχολικών και από την συχνότητα της επικοινωνίας ανάμεσα στους γονείς.

Πέρα από τις κοινωνικές και συναισθηματικές συνέπειες του διαζυγίου στα παιδιά κατά την προεφηβική περίοδο υπάρχουν και μεγάλες επιπτώσεις στη σχολική τους απόδοση.

Οι DeLucia – Waack&Gerrity (2001) χαρακτηριστικά ανέφεραν πως το διαζύγιο μπορεί να επιδράσει και στην μετέπειτα εφηβική και σχολική ζωή των παιδιών. Για το λόγο αυτό τόνισαν τη σημασία του σχολικού συμβούλου και την ανάπτυξη ενός υποστηρικτικού περιβάλλοντος ως προς τα παιδιά αυτά και τους γονείς τους. Η ύπαρξη όλων αυτών φαίνεται να επιφέρει ένα πιο εποικοδομητικό περιβάλλον προσέγγισης για τα παιδιά τα οποία ωφελούνται σε μέγιστο βαθμό. Τα παιδιά άλλωστε έχουν άμεση ανάγκη από τη φροντίδα και των δύο γονιών τους οι οποίοι οφείλουν να συμπαρασταθούν έμπρακτα στα παιδιά τους στηρίζοντάς τους κυρίως ηθικά. Τα παιδιά χρειάζονται ενθάρρυνση, ασφάλεια και ενίσχυση της αυτοπεποίθησής τους για να συνεχίσουν τις προσπάθειές τους.

2.6.Επιπτώσεις του διαζυγίου στα παιδιά βάσει ηλικίας

Για πολλούς ανθρώπους, το διαζύγιο είναι συχνά η μόνη επιλογή και δεν υπάρχει αμφιβολία ότι το διαζύγιο είναι μια εξαιρετικά αγχωτική περίοδος για όλους τους συμμετέχοντες και υπάρχουν επίσης αρνητικές επιπτώσεις του διαζυγίου στα παιδιά. Αυτό ισχύει επίσης για τα παιδιά όταν οι γονείς τους χωρίζουν, ειδικά τα μικρότερα παιδιά που δεν καταλαβαίνουν πλήρως γιατί η οικογενειακή τους δομή καταρρέει. Όταν οι γονείς χωρίζουν, μπορεί να είναι δύσκολο για τα παιδιά. Πολλά παιδιά αντιμετωπίζουν με διαφορετικούς τρόπους και μπορεί να αρχίσουν να εμφανίζουν αλλαγές στη συμπεριφορά τους λόγω αυτής της τραυματικής εμπειρίας.

Όταν οι γονείς ενός παιδιού χωρίζουν, μπορεί να αισθάνονται ότι ολόκληρος ο κόσμος του έχει ανατραπεί. Μπορεί να είναι μια συγκεκριμένη και τραυματική στιγμή για ένα παιδί και η ψυχική του υγεία μπορεί να υποφέρει. Τα παιδιά διαφορετικών ηλικιών μπορεί να χειριστούν τη διαδικασία διαζυγίου διαφορετικά.

Τα μικρά παιδιά ηλικίας μεταξύ 3 και 8 ετών μπορεί να μην καταλαβαίνουν πλήρως γιατί η δυναμική της οικογένειάς τους έχει αλλάξει και μπορεί να τα μπερδέψει ως προς το γιατί πρέπει να πάνε μεταξύ δύο διαφορετικών σπιτιών. Μπορεί επίσης να φοβούνται ότι ο ένας γονέας ή και οι δύο μπορεί να σταματήσουν να τα αγαπούν αν έχουν σταματήσει να αγαπούν ο ένας τον άλλον. Ο εγκέφαλος δεν έχει αναπτυχθεί πλήρως σε νεαρή ηλικία και συχνά ορισμένες έννοιες μπορεί να είναι δύσκολο να κατανοηθούν. Τα συναισθήματα των ενηλίκων μπορεί να είναι περίπλοκα για τα μικρά παιδιά, τα οποία συχνά βλέπουν τα πράγματα ασπρόμαυρα. Μπορεί να μην καταλαβαίνουν ότι υπάρχουν πολύπλοκοι λόγοι για τον χωρισμό των γονιών τους.

Λίγο μεγαλύτερα παιδιά ηλικίας μεταξύ 8 και 12 ετών με διαζευγμένους γονείς μπορεί να ανησυχούν ότι η διάλυση της οικογένειάς τους είναι δικό τους λάθος. Όπως τα μικρά παιδιά, μπορεί να δυσκολεύονται να κατανοήσουν τους περίπλοκους λόγους του διαζυγίου και μπορεί να φοβούνται ή να υποθέτουν ότι έκαναν κάτι λάθος που έκανε τους γονείς τους να χωρίσουν.

Οι έφηβοι μπορεί να εκφράσουν τα συναισθήματά τους διαφορετικά. Σε αντίθεση με τα μικρά παιδιά, είναι πιο πιθανό να καταλάβουν τι συμβαίνει. Μπορεί να εκφράσουν τα συναισθήματά τους για την κατάσταση μέσω θυμού ή επαναστατικής

συμπεριφοράς. Τα παιδιά μπορεί επίσης να κατηγορήσουν έναν ή και τους δύο γονείς για την αναστάτωση.

2.7. Προβλήματα συμπεριφοράς που μπορεί να προκύψουν από το διαζύγιο

Η επίδραση του διαζυγίου στα παιδιά μπορεί να είναι τεράστια. Είναι σύνηθες για ένα παιδί να αναπτύξει προβλήματα συμπεριφοράς κατά τη διάρκεια ή μετά από ένα διαζύγιο. Πολλοί γονείς μπορεί να προσπαθήσουν να αντισταθμίσουν την απουσία του άλλου γονέα αφήνοντας τα παιδιά να συμπεριφέρονται όπως θέλουν. Αυτό μπορεί να οδηγήσει σε έλλειψη πειθαρχίας στην οποία το παιδί δεν έχει όρια συμπεριφοράς.

Επιπλέον, τα συναισθήματα οργής, ανησυχίας, θλίψης, σύγχυσης και απογοήτευσης συμβάλλουν στη συνολική συμπεριφορά ενός παιδιού. Όταν και οι δύο γονείς χωρίζουν, τα παιδιά σε νεαρή ηλικία δεν μπορούν να κατανοήσουν πλήρως τις καταστάσεις από την οπτική γωνία των άλλων ανθρώπων, καθώς το τμήμα του εγκεφάλου που χειρίζεται αυτή τη διαδικασία σκέψης δεν έχει αναπτυχθεί πλήρως. Αυτό σημαίνει ότι θα δουν τα πράγματα μόνο από τη δική τους οπτική γωνία και μπορεί να συμπεριφέρονται ακανόνιστα ως συνέπεια. Τα παιδιά από διαζευγμένες οικογένειες μπορεί να αρχίσουν να εξωτερικεύουν τα συναισθήματά τους. Αυτό θα μπορούσε να οδηγήσει σε διαταραχές συμπεριφοράς, καταστροφική συμπεριφορά και παρορμητική δράση. Επιπλέον, τα παιδιά των οποίων οι βιολογικοί γονείς έχουν χωρίσει είναι πιο πιθανό να εμπλακούν σε συγκρούσεις έξω από τα σπίτια τους.

2.8. Προβλήματα ψυχικής υγείας

Όταν οι γονείς ενός παιδιού χωρίζουν, μπορεί να οδηγήσει το παιδί να αναπτύξει προβλήματα ψυχικής υγείας. Διάφορες έρευνες μελετούν την έκταση του τρόπου με τον οποίο το διαζύγιο επηρεάζει τα παιδιά. Όπως αναφέρεται στο Parental Divorce and Child Mental Health Trajectories, το διαζύγιο των γονέων επηρεάζει αρνητικά ορισμένα παιδιά περισσότερο από άλλα. Μερικά παιδιά μπορεί να βιώσουν βραχυπρόθεσμες επιπτώσεις, ενώ άλλα μπορεί να βιώσουν πιο μακροπρόθεσμα προβλήματα εάν δεν τους παρέχεται η κατάλληλη συναισθηματική υποστήριξη. Ο χωρισμός των γονέων έχει στοιχεία που υποδηλώνουν ότι υπάρχει αύξηση της πιθανότητας εμφάνισης προβλημάτων ψυχικής υγείας στους νέους. Μελέτες έχουν δείξει ότι τα παιδιά ηλικίας μεταξύ 7 και 14 ετών, των οποίων οι γονείς χώρισαν είχαν 16% περισσότερες πιθανότητες να αρχίσουν να αναπτύσσουν προβλήματα ψυχικής υγείας, συμπεριλαμβανομένου του άγχους και της κατάθλιψης.

Ορισμένες από αυτές τις καταστάσεις ψυχικής υγείας μπορεί να οδηγήσουν σε ριψοκίνδυνη συμπεριφορά. Οι νεαροί ενήλικες που έχουν ζήσει το διαζύγιο των γονέων τους είναι πιο πιθανό να συμμετέχουν σε επικίνδυνες δραστηριότητες, συμπεριλαμβανομένης της κατάχρησης ουσιών και της πρώιμης σεξουαλικής δραστηριότητας.

Επιπλέον, το διαζύγιο μπορεί επίσης να προκαλέσει στα παιδιά:

- Γενικευμένο άγχος για τις ασταθείς συνθήκες διαβίωσής τους.
- Κατάθλιψη για την τραυματική εμπειρία που αντιμετώπισαν.
- Πίεση για την αντιμετώπιση πρόσθετων ευθυνών στο σπίτι (Moilanen, & Rantakallio, 1988).
- Ενοχή που μπορεί να προκύψει αν αυτοκατηγορούνται για ό,τι έχει συμβεί.
- Μοναξιά, καθώς μπορεί να μην περνούν τόσο πολύ χρόνο και με τους δύο γονείς όπως πριν.
- Θυμός προς τους γονείς τους για τη διάλυση της οικογένειας.
- Χαμηλές ακαδημαϊκές επιδόσεις.

Συχνά το άγχος που βιώνεται μέσω ενός διαζυγίου μπορεί να επηρεάσει αρνητικά τους ακαδημαϊκούς βαθμούς ενός παιδιού. Συχνά αυτό το άγχος μπορεί να προκαλέσει δυσκολία συγκέντρωσης στη σχολική εργασία και επαναστατική συμπεριφορά, η οποία

μπορεί να οδηγήσει σε κακούς βαθμούς και μειωμένη ακαδημαϊκή απόδοση. Μελέτες έχουν δείξει ότι τα παιδιά που έπρεπε να αντιμετωπίσουν το διαζύγιο έχουν, κατά μέσο όρο, επιτύχει χαμηλότερους βαθμούς από τα παιδιά που προέρχονται από σταθερές οικογένειες.

2.9.Επιπτώσεις επικοινωνιακού πλαισίου

Τα παιδιά τα οποία προέρχονται από πυρηνικές οικογένειες έχουν ανεπτυγμένες και πιο υψηλές τις επικοινωνιακές και κοινωνικές δεξιότητες τους. Τα παιδιά που προέρχονται από διαζευγμένες οικογένειες έχουν χαμηλές επιδόσεις, επικοινωνιακές ικανότητες και μεγάλα ποσοστά αντικοινωνικών συμπεριφορών, όπως (χρήση ουσιών, εγκληματικότητα, σκασιαρχείο). Από τις εκτιμήσεις των εκπαιδευτικών έγινε φανερό πως τα παιδιά που προέρχονται από διαζευγμένες οικογένειες παρουσιάζουν ελλειπείς κοινωνικές δεξιότητες, αντικοινωνικές συμπεριφορές, συνεχή ευαισθησία, και δεν μπορούν να ελέγξουν τα συναισθήματά τους. Μερικά από τα πιο κοινά γνωρίσματα που εκδηλώνουν είναι το άγχος, η κατάθλιψη, η απόσυρση, τα σωματικά ενοχλήματα, η παράβαση κανόνων, τα κοινωνικά προβλήματα, η επιθετική συμπεριφορά, τα προβλήματα σκέψης/προσοχής.

Οι DeLucia – Waack&Gerrity (2001) ισχυρίστηκαν πως το διαζύγιο αποτελεί μια ισόβια προσαρμογή που κάποιες φορές χρειάζεται παρεμβάσεις ψυχολόγων εκπαιδευτικών. Επίσης υπέδειξαν ότι οι σχολικές ομάδες μπορούν να παρέχουν υποστηρικτικό περιβάλλον που οι μεμονωμένοι σύμβουλοι δεν μπορούν. Έτσι καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι οι σχολικοί σύμβουλοι είναι ανάγκη να εκπαιδευτούν για να βοηθήσουν τα παιδιά του διαζυγίου. Στην ίδια έρευνα βρέθηκε πως είναι πολύ σημαντικό τα παιδιά διαζευγμένων γονέων να διατηρούν επαφή με όμοια ομάδα υποστήριξης. Η θέση επιβεβαιώθηκε από την έρευνά τους η οποία έδειξε ότι τα παιδιά από διαζευγμένες οικογένειες όταν έχουν δίπλα τους φίλους που βρίσκονται σε παρόμοια οικογενειακή κατάσταση γίνονται πιο ανθεκτικοί συναισθηματικά. Αυτό που προκύπτει από τη θεωρία και τα ευρήματα των ερευνών είναι πως η μονογονεϊκή οικογένεια ως κοινωνικό φαινόμενο αποτελεί πλέον μια πραγματικότητα και στο χώρο της Ελλάδας, με διαρκώς αυξημένες τάσεις. Οι γονείς- κηδεμόνες δείχνουν ανίκανοι να συμβάλλουν στην προστασία των παιδιών και να ασχολούνται με τη σχολική τους ζωή παρόλο που η συμμετοχή τους σήμερα γίνεται ολοένα και πιο ουσιαστική.

Έρευνες ωστόσο, έχουν κάνει αναφορά στην ανάγκη των σχολικών συμβούλων και ψυχολόγων στα σχολεία. Πρόκειται για άτομα τα οποία παρέχουν την κατάλληλη φροντίδα και υποστήριξη στα παιδιά αλλά και στους γονείς τους. Επίσης, μπορούν να προσφέρουν και ηθική ενθάρρυνση στα παιδιά και να τους ενδυναμώσουν το αίσθημα της ασφάλειας και της αυτοπεποίθησής τους. Σε αυτό το πλαίσιο είναι επιτακτική η

ανάγκη της στενής επαφής κηδεμόνων-εκπαιδευτικών. Το ίδιο το σχολείο θα πρέπει να αναμορφώσει παλιές αναχρονιστικές αντιλήψεις και να προσανατολιστεί σε αυτή την κατεύθυνση. Τέλος, σημαντικό είναι να διαμορφωθούν οργανωμένα συμβουλευτικά προγράμματα για μονογονεϊκές οικογένειες και τα παιδιά τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: ΜΟΝΟΓΟΝΕΙΚΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΜΕΤΑ ΑΠΟ ΔΙΑΖΥΓΙΟ – ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΓΟΝΕΩΝ

3.1. Παράγοντες οι οποίοι συμβάλλουν στην αύξηση των διαζυγίων

Συχνότερη αιτία διαζυγίων αποτελούν η απιστία και η οικονομική κρίση. Υπάρχουν όμως πολλά ακόμη αίτια όπως: η ασυμφωνία χαρακτήρων, η έλλειψη επικοινωνίας, η συναισθηματική απόσταση, προβλήματα με αλκοόλ και εξαρτήσεις, ψυχική – λεκτική – σωματική κακοποίηση, προβλήματα συμπεριφοράς, ανεργία, προβλήματα υγείας, προβλήματα παιδιών, η μη απόκτηση παιδιών, ή η απόκτηση πολλών παιδιών, απουσία ερωτικής επαφής. Η ερωτική επαφή είναι μία από τις πιο σημαντικές στιγμές ενός άντρα και μιας γυναίκας. Ακόμη και αν ένα ζευγάρι δεν έχει ερωτική επαφή το ενδιαφέρον του ενός για τον άλλον δεν σβήνει ποτέ και οι σχέσεις εξακολουθούν να είναι υγιείς. Ωστόσο κάποιες φορές όταν υπάρχει απιστία συναισθηματικού περιεχομένου τότε αυτό είναι μια αιτία που μπορεί να οδηγήσει στο χωρισμό. Αυτό συμβαίνει διότι δεν πρόκειται για απλά μια στιγμή απιστίας αλλά για κάτι πολύ πιο δυνατό. Είναι πολύ πιο σημαντικό το γεγονός ότι κάποιος δεν είναι συναισθηματικά με κάποιον άλλον αυτό είναι που μπορεί να οδηγήσει σε ένα χωρισμό γινόταν κάποιος δίνεται σε κάποιον άλλον με όλη του την ψυχή. Αν δηλαδή δεν εμπιστεύεσαι πρώτο απ' όλους το σύντροφό σου, η σχέση σου έχει ήδη κλονιστεί. Τα πεθερικά είναι ακόμη μια συχνή αιτία χωρισμού στα ελληνικά δεδομένα. Αυτό συμβαίνει διότι πολλές φορές εισβάλλουν στον χώρο του ζευγαριού και πολύ συχνά αυτή η εισβολή μπορεί να οδηγήσει σε ένα σφοδρό τέλος. Αυτό ωστόσο έχει να κάνει με το τι περιθώριο δίνει το ζευγάρι στους γονείς του ή αντίστοιχα στα πεθερικά του για να μπορούν να εισβάλλουν και να επηρεάζουν με κάποιον τρόπο τον τρόπο ζωής ενός ζευγαριού. Συγκεκριμένοι τύποι προσωπικότητας σχετίζονται με τα υψηλά ή χαμηλά ποσοστά διαζυγίου. Οι ναρκισσιστές, οι χειριστικοί και όσοι/όσες θέλουν να έχουν τον απόλυτο έλεγχο των πάντων, δύσκολα μπορούν να παραμείνουν σε μακροχρόνια, υγιή σχέση. Έχουν την τάση να την καταστρέφουν και - φυσικά - γίνονται ανυπόφοροι για τους συντρόφους τους. Επίσης, η ασθένεια ή αναπηρία είναι μια δύσκολη εμπειρία στη ζωή ενός ζευγαριού. Οι ισορροπίες αλλάζουν, οι ρόλοι αναδιαμορφώνονται και η σχέση αλλάζει τόσο που μπορεί να μην θυμίζει σε τίποτα την προηγούμενη συντροφική συνύπαρξη. Ακόμη. Η ψυχική νόσος. Παρόμοια με την παραπάνω περίπτωση, με τη διαφορά ότι η ψυχική νόσος μπορεί και να προϋπάρχει, αλλά να μην έχει γίνει

αντιληπτή ή να μην βρίσκεται σε έξαρση. Όπως και να έχει, η απώλεια της ψυχικής υγείας αλλάζει τόσο τη συμπεριφορά του ατόμου που μοιάζει να γίνεται «κάποιος άλλος». Οι οικονομικές διαφορές είναι βέβαια σημαντικές, αλλά συνήθως αν ένα ζευγάρι έχει αντέξει στον χρόνο, δύσκολα θα χωρίσει μόνο και μόνο για οικονομικούς λόγους. Θα πρέπει να προϋπάρχει ένας βαθύτερος, πιο ουσιαστικός λόγος.

Η Denise Rappaport-Isaacs σε έρευνα αναφέρει ότι ένας τέτοιος λόγος που υποβόσκει πίσω από πολλά διαζύγια είναι η εντύπωση που έχουν πολλοί σύζυγοι ότι εκείνος (συνήθως ο άντρας) που θα «φέρει τα χρήματα στο σπίτι» δεν θα ασχοληθεί με την οικογενειακή ζωή. Η αποστασιοποίηση από την οικογενειακή ζωή όμως, το μεγάλωμα των παιδιών, το μοίρασμα των καθημερινών στιγμών, ακόμη και οι δουλειές μέσα στο σπίτι καθιστούν ένα ζευγάρι ομάδα που δουλεύουν μαζί για έναν κοινό στόχο, είναι ισότιμα μέλη και νιώθουν αμοιβαία κατανόηση και σεβασμό – πέρα από την αγάπη.

Μία όμως από τις δυσκολότερες συνέπειες του διαζυγίου αποτελεί η επιδείνωση του βιοτικού επιπέδου της οικογένειας, ειδικά σε χώρες όπου δεν υπάρχει κοινωνική προστασία και κοινωνική πρόνοια. Συνέπεια του διαζυγίου αποτελεί η απομάκρυνση από το κοινωνικό σύνολο και ειδικότερα από συγγενείς πρώην συντρόφων οι οποίοι αδίκως απομακρύνονται δραματικά. Η αλλαγή ρόλων αποτελεί μία από τις δυσκολότερες συνέπειες λόγω του ότι η μητέρα αναγκάζεται να εργάζεται περισσότερο προκειμένου να ανταποκριθεί στις ολοένα και αυξανόμενες οικονομικές ανάγκες των παιδιών. Συνέπειες του διαζυγίου αποτελούν η υγεία των διαζευγμένων όπως: προβλήματα υγείας, καρδιαγγειακά νοσήματα, άγχος, κατάθλιψη, κάπνισμα, αύξησης βάρους, έλλειψης σωματικής άσκησης κ.α.

Οι συνέπειες του διαζυγίου δεν είναι όμως πάντοτε αρνητικές. Έρευνες έχουν δείξει πως το 20% των χωρισμένων γυναικών, ανακουφίζονται πραγματικά από το δύσκολο παρελθόν και αντιμετωπίζουν το μέλλον με μεγαλύτερη αυτοεκτίμηση αισιοδοξία και θετική ενέργεια. Διαθέτουν μεγαλύτερη ψυχική δύναμη για καλύτερη επαγγελματική σταδιοδρομία και κοινωνική καταξίωση. Πολλοί και διάφοροι είναι όλοι οι τρόποι που μπορούν να αντιδράσουν οι κάθε γονείς. Όπως και να αντιδράσουν όμως δεν πρέπει να ξεχνούν την κοινή αγάπη τους για τα παιδιά και την κοινή στήριξη τους προς αυτά. Άτομα που θεωρούν πως ο χωρισμός προήλθε από εξωτερικό παράγοντα χωρίς να είναι δική τους επιλογή και απόφαση πολύ δύσκολα ξεπερνούν τον χωρισμό και αργούν πάρα πολύ να προσαρμοστούν στην νέα κατάσταση και στα νέα δεδομένα. Αντίθετα

με τα άτομα που ήταν δική τους επιλογή και απόφαση τους συνεχίζουν καλύτερα και πιο σύντομα στην προσαρμογή και αποδοχή τις νέας κατάστασης

3.2. Στάδια χωρισμού

Ακριβώς όπως οι ενήλικες, τα παιδιά βιώνουν ένα ευρύ φάσμα συναισθημάτων ως απάντηση στη διάλυση της οικογένειάς τους. Τα πέντε στάδια του πένθους του διαζυγίου μιμούνται τα κοινά πέντε στάδια του πένθους: άρνηση, θυμός, διαπραγματεύση, κατάθλιψη και αποδοχή. Όταν ένα παιδί αντιμετωπίζει τον χωρισμό των γονιών του, μπορεί να βιώσει οποιοδήποτε ή όλα αυτά τα στάδια σε διαφορετικές χρονικές στιγμές, με διαφορετικούς τρόπους.

Κάθε παιδί αντιδρά διαφορετικά στον χωρισμό των γονιών του και είναι σημαντικό να θυμόμαστε ότι η θλίψη και η θεραπεία είναι εντελώς διαφορετικές για τον καθένα. Αν και τα στάδια του πένθους του διαζυγίου εμφανίζονται με συγκεκριμένη σειρά, δεν είναι πιθανό ότι το παιδί σας θα περάσει από τα στάδια χρονολογικά. Είναι πιο συνηθισμένο από το να μην περάσετε από τα στάδια του πένθους διαζυγίου ταυτόχρονα και σποραδικά.

3.2.1. Άρνηση

Καθώς τα παιδιά βιώνουν την οικογένειά τους να μετατοπίζεται από τον «κανονικό τρόπο λειτουργίας» τους σε έναν πρόσφατα κατακερματισμένο κόσμο γύρω από τον οποίο δεν μπορούν να τυλίξουν το μυαλό τους, βιώνουν το στάδιο σοκ και άρνησης του πένθους διαζυγίου.

Η δουλειά των γονέων είναι να τονίσουν ότι, ενώ πολλά πράγματα θα αλλάξουν, μερικά πράγματα δεν θα αλλάξουν. Επίσης, να επαναλάβουν ότι τα αγαπούν και θα είναι πάντα εκεί για αυτά και ότι παρόλο που οι γονείς μπορούν να χωρίσουν ο ένας τον άλλον, δεν χωρίζουν τα παιδιά τους.

3.2.2. Θυμός

Τα παιδιά χρειάζονται χρόνο για να ξεπεράσουν το θυμό και την ενοχή τους. Δεν είναι εύκολο να βλέπεις την κατάρρευση της οικογένειάς σου. Μερικά παιδιά αντιμετωπίζουν το θυμό επιλέγοντας τον ένα γονέα έναντι του άλλου για να θυμώσουν. Όσο οδυνηρό κι αν είναι, αυτό είναι φυσιολογικό. Ο γονέας πρέπει να τους πει ότι καταλαβαίνει τον θυμό τους και να συνεχίζει να τους ενημερώνει ότι τους αγαπάει. Για τα περισσότερα παιδιά, ο θυμός έχει έναν τρόπο να λειτουργεί όταν οι γονείς είναι υπομονετικοί, συμπονετικοί και στοργικοί.

3.2.3. Διαπραγμάτευση

Τα παιδιά δεν έχουν κανέναν έλεγχο στην απόφαση των γονιών τους να ακολουθήσουν ξεχωριστούς δρόμους, αλλά ένα συναίσθημα που τους επιστρέφει μέρος του ελέγχου είναι η ενοχή. Μακάρι να είχαν συμπεριφερθεί καλύτερα, να είχαν πάρει υψηλότερους βαθμούς στο σχολείο, να μην είχαν μιλήσει με τη μαμά τις προάλλες – πολλά πράγματα – τότε η μαμά και ο μπαμπάς θα ήταν ακόμα μαζί, σκέφτονται.

Τα παιδιά μπορεί να προσπαθήσουν να βρουν έναν τρόπο να ξαναβρούν την οικογένειά τους. Μπορεί να φαντασιώνονται τη συμφιλίωση και θα υποσχεθούν να είναι καλά αν οι γονείς τους ξαναβρεθούν μαζί. Μπορούν ακόμη και να επινοήσουν τρόπους για να φέρουν τους γονείς μαζί, όπως να είναι άρρωστοι ή να μπουν σε μελέαδες στο σχολείο. Αυτός είναι ο τρόπος τους να δουλέψουν μέσα από την ενοχή του συναισθήματος ότι ήταν ο λόγος για το διαζύγιο. Οι γονείς πρέπει να τα βοηθήσουν να καταλάβουν ότι το διαζύγιο είναι μόνιμο και δεν υπάρχει τίποτα που μπορούν να κάνουν για να ξαναβρούν την οικογένεια.

3.2.4. Κατάθλιψη

Όπως θα έκαναν οι περισσότεροι όταν αισθάνονται ότι ο κόσμος τους καταρρέει, τα παιδιά μπορεί να αισθάνονται λυπημένα και να απομακρύνονται από την οικογένεια και τους φίλους τους. Είναι σχεδόν αδύνατο να συλλάβουμε με λόγια το βαθμό στον οποίο η θλίψη και η μοναξιά μπορούν να τις καταναλώσουν. Ένας γονέας είναι αναντικατάστατος στη ζωή ενός παιδιού και είναι φυσιολογικό για τα παιδιά να θρηνούν για τον τρόπο που ήταν η ζωή τους.

Είναι δύσκολο για τα παιδιά να καταλάβουν ότι ένα διαζύγιο συμβαίνει μεταξύ δύο ενηλίκων, όχι μεταξύ των ενηλίκων και των παιδιών που μπορεί να έχουν. Και δυστυχώς, τα παιδιά μπορεί να δουν την απόρριψη του ενός από τους γονείς του άλλου, ως απόρριψη και από αυτούς.

3.2.5. Αποδοχή

Το άγιο δισκοπότηρο που όλοι αναζητούσαμε στη διαδικασία επούλωσης της θλίψης. Εδώ είναι που αποκτούν μια αίσθηση κατανόησης της νέας δυναμικής της οικογένειας. Συνειδητοποιούν ότι αυτή είναι η νέα τους κανονικότητα και οι γονείς τους δεν ξανασμίγουν.

Ο καλύτερος τρόπος για να βοηθήσουν οι γονείς τα παιδιά να επεξεργαστούν τα συναισθήματα και τη θλίψη τους είναι να τους δώσουν την άδεια να εκφραστούν και να μιλήσουν γι 'αυτό με τους δικούς τους όρους. Το να επιτρέψουν στα παιδιά τον συναισθηματικό χώρο να επεξεργαστούν τα συναισθήματά τους και να τους προσφέρουν ένα έτοιμο αντί μπορεί να είναι δύσκολο σε μια εποχή που οι γονείς δυσκολεύονται να χειριστούν τα συναισθήματά τους, αλλά αυτή είναι μια στιγμή που τα παιδιά τους τους χρειάζονται τώρα περισσότερο από ποτέ. Τα παιδιά είναι εμφανώς ανθεκτικά, αλλά με κάποια επιπλέον στοργική καθοδήγηση, μπορούν να ξεπεράσουν αυτά τα στάδια της θλίψης πιο γρήγορα.

3.3. Ο ρόλος της μητέρας στη μονογονεϊκή οικογένεια μετά από διάσταση – διαζύγιο

Για ορισμένες γυναίκες η επιλογή της μητρότητας εκτός γάμου ή η απόφαση ενός διαζυγίου αποτελεί μια συνειδητή απόφαση στην οποία καταλήγουν μετά από μακρά διαδικασία επεξεργασίας. Για άλλες γυναίκες η απόφαση είναι πιο παρορμητική και αποφασίζεται μέσα σ' ένα κλίμα αντίστασης / εναντίωσης στα καθιερωμένα ήθη, τα οποία θεωρούνται περιοριστικά και επιλέγουν να το μεγαλώσουν μόνες τους. Σε άλλες ένας πολύ δύσκολος και προβληματικός γάμος καταλήγει σε χωρισμό – διαζύγιο. Μόλις τον 20ο αιώνα η ανύπαντρη και διαζευγμένη μητέρα άρχισε να αποκτά δικαιώματα και κοινωνική ισχύ ως μητέρα. Μετά το διαζύγιο οι μητέρες είναι αυτές που ζουν κυρίως με τα παιδιά. Ο γονέας που μένει μόνος με το παιδί (συνήθως η μητέρα) μετά την ξαφνική εγκατάλειψη του/της συζύγου του είναι αυτός που έχει, συνήθως, και την επιμέλεια των παιδιών μετά την δικαστική απόφαση. Σε αυτή την περίπτωση ο μόνος -γονέας αναπτύσσει πολλές αντιστάσεις στη διατήρηση της σχέσης του παιδιού με το γονέα που τους εγκατέλειψε παρά την ύπαρξη των δικαστικών αποφάσεων που καθορίζουν τα πλαίσια στα οποία θα ασκείται ο γονικός ρόλος του απόντος γονέα. Η δυσκολία αυτή του γονέα που πηγάζει από την τραυματική εμπειρία της εγκατάλειψης μεταφέρεται, σταδιακά, στο παιδί, καθώς νιώθει και αυτό εγκαταλελειμμένο σ' αυτή την κατάσταση και ταυτιζόμενο με τη μητέρα του μπορεί ακόμη, και να αρνηθεί τη διατήρηση της σχέσης του με το πατέρα, με την γιαγιά, με τον παππού, και γενικότερα με συγγενείς του πρώην συζύγου. Ο γονέας που μένει με το παιδί προσπαθεί να δημιουργήσει μια νέα οικογένεια για το παιδί που θα λειτουργεί ως υποκατάστατο, κυρίως με ένα νέο γάμο ή μια συμβίωση.

Στο 21,9% του συνολικού αριθμού των οικογενειών με παιδιά, φτάνουν οι μονογονεϊκές οικογένειες, σύμφωνα με στοιχεία της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας Ελλάδας (ΕΛΣΤΑΤ) και της Eurostat. Οι μονογονεϊκές οικογένειες, δηλαδή οι οικογένειες που αποτελούνται από έναν μόνο γονιό (συνήθως τη μητέρα) που μεγαλώνει μόνος του τα παιδιά έχουν πολλαπλασιαστεί, καθώς μία στις πέντε οικογένειες είναι μονογονεϊκή, ενώ η δημογραφική έρευνα στην Ευρώπη αποκαλύπτει ότι 8% από τα 72 εκατομμύρια παιδιά κάτω των 16 χρόνων, που ζουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση, δηλαδή 5,62 εκατομμύρια παιδιά, ζουν σε μονογονεϊκές οικογένειες. Πρόκειται για τη μορφή της οικογένειας που απειλείται περισσότερο με κοινωνικό

αποκλεισμό, ενώ στην πραγματικότητα την δημιουργία τέτοιου τύπου οικογένειας αποτελούν τα διαζύγια, ο θάνατος του ενός γονέα, αλλά και η στάση ζωής, όπως στις περιπτώσεις των παιδιών εκτός γάμου. Τις μεγαλύτερες δυσκολίες αντιμετωπίζουν οι ανύπαντρες μητέρες που δεν υποστηρίζονται από τον πατέρα ή άλλο συγγενή.

Εντυπωσιακό είναι το γεγονός ότι παρόλο που η συζυγική ομάδα γίνεται πιο αβέβαιη, εξαιτίας της αύξησης των διαζυγίων, αλλά και της εξατομίκευσης των διαπροσωπικών σχέσεων, η γονεϊκότητα ενισχύεται λόγω της ισότιμης θέσης που έχουν σήμερα τα παιδιά εκτός γάμου», συμπεραίνει, ύστερα από σχετική έρευνά της η διδάκτωρ Κοινωνιολογίας και ερευνήτρια του ΕΚΚΕ, Λάουρα Μαράτου -Αλιμπράντη.

Σε μία μονογονεϊκή οικογένεια συνήθως η μητέρα έχει την επιμέλεια και αναλαμβάνει όλες τις ευθύνες των παιδιών. Καλείται να εκπροσωπήσει και τους δύο ρόλους, της μητέρας και του πατέρα. Το σίγουρο είναι λοιπόν πως μια μητέρα μόνη καλείται στην δύσκολη καθημερινότητα να φροντίζει μόνη της για οποιοδήποτε πρόβλημα παρουσιαστεί. Δεν έχει κάποιον να μοιραστεί τα δύσκολα πρακτικά προβλήματα της καθημερινότητας ειδικά όταν υπάρχουν και προβλήματα υγείας (αναπηρία, αυτισμός κ.α.). Το να μεγαλώνεις μόνη ένα παιδί είναι δουλειά που απαιτεί σίγουρα περισσότερα από δύο χέρια. Χρειάζεται τη διαρκή αφοσίωση και επαγρύπνηση και την συνεχή παρουσία της μητέρας. Είναι η δυσκολότερη δουλειά που μπορεί κανείς να ασχοληθεί με τα πιο παράλογα και εξαντλητικά ωράρια. Κάθε μικρή και μεγάλη ανάγκη του παιδιού -ή των παιδιών- πρέπει να καλυφθεί από την μητέρα χωρίς παραλείψεις, χωρίς λάθη, χωρίς αναβολές- γιατί είναι κυριολεκτικά ο μοναδικός άνθρωπος που μπορεί να το αναλάβει.

Ο προσωπικός χρόνος αποτελεί άπιαστο όνειρο. Η δουλειά δεν είναι επιλογή. Η δουλειά είναι για πολλές μητέρες ευχάριστη διέξοδος. Για τις μαμάδες που είναι μόνες όμως, δεν αποτελεί καν επιλογή είναι μονόδρομος. Αναρωτιέται πολλές φορές αν έχει λάβει την σωστή απόφαση συζητώντας μόνη της με τον εαυτό της. Πολλές φορές μπορεί να νιώθει και φόβο για το αν έλαβε την σωστή απόφαση και αν έπραξε σωστά στις αποφάσεις της. Όλα αυτά είναι απολύτως φυσιολογικά συναισθήματα που μπορεί να έχει μία μαμά μετά το διαζύγιο και μπορούν να προκαλέσουν ένταση, άγχος, κούραση και στρες. Είναι απόλυτα δικαιολογημένοι οι φόβοι και οι προβληματισμοί αυτοί. Ειδικότερα κατά την πρώτη περίοδο μετά το χωρισμό και μέχρι να προσαρμοστούν βασανίζονται συναισθηματικά και γεννιούνται τύψεις που δεν

μπορούν να καταπολεμηθούν. Η σκέψη που καταπολεμά αυτά τα συναισθήματα είναι πως αυτή η απόφαση πάρθηκε για το καλύτερο του παιδιού, της μητέρας, για την προσωπική τους ηρεμία, για την ψυχολογική τους αποκατάσταση. Είναι προτιμότερο δύο γονείς να είναι ήρεμοι και χωριστά παρά μαζί και δυστυχείς με όλα τα προβλήματα που συνεπάγονται. Η αλήθεια είναι πως όλες οι τύψεις και τα άγχη που προκύπτουν από μία μητέρα είναι από την ανιδιοτελή αγάπη προς τα παιδιά τους και από το γεγονός πως θέλουν πάντοτε το καλύτερο για αυτά. Μια μητέρα μόνη χρειάζεται πάντοτε κατανόηση και συμπαράσταση. Είναι ζωτικό να έχουν πολλούς έμπιστους συγγενείς και φίλους, που θα τους βοηθήσουν σε δύσκολες καταστάσεις.

Για όποια καινούρια σχέση ξεκινήσει μια μητέρα διαζευγμένη δεν πρέπει να ξεχνά ότι τα παιδιά της μπορεί να μην θέλουν να αναπτύξουν δεσμούς με άλλους ανθρώπους και να επιμένουν να πιστεύουν στην επανένωση της οικογένειάς τους (Ahuja&Stinson, 1993).

3.4. Ο ρόλος του πατέρα στη μονογονεϊκή οικογένεια μετά από διάσταση – διαζύγιο

Ένα εκ των σπουδαιότερων προβλημάτων που καλείται να αντιμετωπίσει ο μόνος πατέρας είναι οι δουλειές του νοικοκυριού και τα θέματα ανατροφής των τέκνων, διότι μέχρι και σήμερα επικρατούν εδραιωμένες αντιλήψεις διάκρισης των ρόλων της γυναίκας και του άντρα. Καταγράφονται περιπτώσεις ιδιαίτερα στοργικών πατεράδων που δεν εγκαταλείπουν αυτή τους τη συμπεριφορά, στοιχείο που τους κάνει να αισθάνονται διαρκώς έντονη την ανάγκη να πράξουν ό,τι καλύτερο μπορούν για τα παιδιά τους. Ωστόσο, καταγράφονται και οι πατεράδες των οποίων η διάλυση του γάμου, σημαίνει και προσωπική τους διάλυση, οπότε και χάνουν τον ρόλο που είχαν. Πρόκειται για ένα είδος διαχωρισμού που μπορεί να οδηγήσει τον πατέρα σε έναν καινούριο γάμο, ενώ υπάρχουν και περιπτώσεις που αναθέτει τη φύλαξη των τέκνων του σε τρίτους ή σε ιδρύματα. Ίσως για τον λόγο αυτό και δεν καταγράφεται πλήθος νοικοκυριών με μόνους πατεράδες. Ακόμα, ο πατέρας που είναι μόνος καλείται να αντιμετωπίσει και το έλλειμμα από τη γυναίκα και το πρότυπό της μέσα στην οικογένεια, βρίσκοντας τελικών πλήθος δυσκολιών ανατροφής των παιδιών μόνος του. Η ενασχόληση με το επάγγελμά του απορροφά μεγάλο μέρος του χρόνου του, και τα τρίτα πρόσωπα ή τα ιδρύματα τείνουν να είναι μονόδρομος. Ωστόσο, η ανάθεση της φύλαξης των παιδιών από άλλους και η οικογενειακό περιβάλλον που ξαφνικά μεταβάλλεται, μπορεί να επιφέρει αυξημένα προβλήματα στην ψυχολογία των παιδιών. Εξυπακούεται ότι δεν είναι υποχρεωτικό και αναπόφευκτο αυτό, ωστόσο ενδεχόμενες ήδη υφιστάμενες αδυναμίες και ελλείμματα των παιδιών, σε συνδυασμό με το οικογενειακό περιβάλλον που ξαφνικά αλλάζει, είναι δυνατό να αναδείξουν τις δυσκολίες πιο έντονες και συχνές. Είναι συνήθως εκ μέρους των πατέρων – αρχηγών , ιδίως των χήρων, η συνειδητοποίηση όσων χάνουν και οι ίδιοι και τα τέκνα τους. Κατακλύζονται από τον σωρό οικογενειακών βαρών και ανακαλύπτουν τον πρόσθετο φόρτο των δουλειών του σπιτιού και της ανατροφής των τέκνων. Πέραν των ειδικότερων προβλημάτων του πατέρα που είναι μόνος, ανάλογα προβλήματα καλείται να αντιμετωπίσει και η μόνη μητέρα (αισθήματα μοναξιάς, υπερφόρτωσης ευθυνών, δυσχέρειες σε οικονομικό επίπεδο), αλλά και ότι εκ μέρους της κοινωνίας δεν είναι ακόμα αποδεκτός αυτός ο τύπος της οικογένειας. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να μην της αναγνωρίζεται το σύνολο των κοινωνικών παροχών και των άλλων διευκολύνσεων, που έχει η μονογονεϊκή οικογένεια όπου αρχηγός είναι η μητέρα.

Είναι εκείνος που μάχεται για την προάσπιση των δικαιωμάτων του ως γονιός. Στην ελληνική ωστόσο κοινωνία δεν υφίσταται ισχυρό νομοθετικό πλαίσιο δικαίωσης του πατέρα που επιχειρεί να έχει ισότητα στην παροχή ευκαιριών ως αρχηγός μονογονεϊκής οικογένειας.

Συχνά καταγράφεται απλώς ως κάποιος που έχει την υποχρέωση παροχής οικονομικής βοήθειας, δίχως συμμετοχή σε υγιή επικοινωνία με τα παιδιά του και απών από την ψυχοκοινωνική τους ζωή. Είναι συνήθης η κατάσταση γονεϊκής αποξένωσης, καθώς νιώθει βάρος στον καθημερινό βίο των παιδιών, ιδίως όταν είναι σε μικρή / και νηπιακή ηλικία.

Είναι σαφές πως εκ μέρους της κοινωνίας επιδεικνύεται συμπόνια περισσότερο σε έναν πατέρα σε κατάσταση χηρείας απ' ότι διαζυγίου, παρόλο που εκείνος σε κατάσταση χηρείας έχει ευνοϊκότερους όρους καθημερινότητας.

Σε πλήθος μελετών αποτυπώνεται ότι μια γυναίκα κατόπιν διαζυγίου έχει δυνατότητες προσωπικής ανάπτυξης μόνη ή με άλλον σύντροφο. Είναι βέβαιο ωστόσο ότι αμφότεροι θα βρουν τρόπο να προχωρήσουν, εύκολα ή δύσκολα, δίχως αυτό να σημαίνει πως ένας ευγενικός χαμογελαστός άντρας δεν έχει μέσα του στεναχώρια και μπέρδεμα.

Κατόπιν διαζυγίου, αρκετοί άντρες εμφανίζουν πλήθος ψυχοσωματικών συμπτωμάτων, ενώ συχνά αμελούν την ενδοπροσωπική τους μέριμνα, συναισθηματική και σωματική, και αυτό πολλές φορές οδηγεί σε αμέλεια στον τρόπο που καθημερινά αυτοεξυπηρετείται και αυτοφροντίζεται. Ακόμα, υπάρχουν οι φορές που δεν έχουν συνειδητοποιήσει τη δύσκολη κατάσταση του γάμου, ώστε να συνταράσσονται όταν έρχεται η κατάσταση της μοναξιάς και της αποξένωσης. Είναι οι φορές που δεν ακούνε όσα «φωνάζουν» οι γυναίκες, ώστε όταν έρχεται το διαζύγιο να καλούνται να αντιμετωπίσουν τον ίδιο τους τον εαυτό. Καταγράφουν δυσκολία ορθοπόδησης, μιας και ήταν εξαρτημένοι από τις συζύγους τους συναισθηματικά.

Οι καταθλιπτικές διαταραχές είναι συνηθισμένες σε άντρες περισσότερο απ' ότι σε γυναίκες μετά το διαζύγιο. Αυτό καταγράφεται για λόγους που σχετίζονται με όσα αναφέρθηκαν παραπάνω. Η γυναίκα καταφέρνει να ρυθμιστεί συναισθηματικά καλύτερα και πιο αποτελεσματικά από τον άντρα, διότι είναι μυημένη σε διαδικασίες

αυτορρύθμισης από νωρίς. Οι δεν διατρέχουν τόσο μεγάλο κίνδυνο κατάθλιψης όσο οι άντρες, αγχώνονται μεν, μα δεν είναι θλιμμένες απαραίτητα.

Αντιθέτως, εκ μέρους των αντρών συνειδητοποιείται η βαθιά αλλαγή της ζωής τους μετά το διαζύγιο. Εκμυστηρεύονται τη θλίψη τους σε παρέες ή επιλέγουν να σιωπούν, αναλόγως της προσωπικότητάς τους και του ιστορικού τους. Συνθέτουν μια ξεχωριστή κατηγορία όσοι περνούν τη διαδικασία θλιμμένοι και σιωπηλοί.

Ωστόσο, οι σύγχρονες κοινωνικές τάσεις αναδεικνύουν συνθήκες άμιλλας ανάμεσα σε άντρες. Φαίνεται ότι πλέον τολμούν να εκμυστηρευτούν τους φόβους τους και όσα τους απασχολούν, δίχως αυτό να μειώνει την αναγκαιότητά τους να είναι ισχυροί. Διαπιστώνονται στενοί δεσμοί ανάμεσα σε άντρες, στοιχείο που δημιουργεί ελπίδα και ατομικά μα και συλλογικά (VanGasse&Mortelmans, 2020).

3.5. Σχέση του παιδιού της μονογονεϊκής οικογένειας μετά από διάσταση – διαζύγιο με τον απόντα γονέα

Όταν ο πατέρας είναι απών, τα παιδιά επηρεάζονται σε πλήθος κρίσιμων αναπτυξιακών τομέων, όπως στον ρόλο του φύλου, τον οποίο θα αποκτήσει. Τα αγόρια που

ανατρέφονται σε περιβάλλον μονογονεϊκής οικογένειας με αρχηγό μάνα, δίχως να έχουν ισχυρό δεσμό με τον πατέρα τους, συνήθως έχουν αδυναμίες να αναπτύξουν τον ρόλο του φύλου. Όταν απουσιάζει ένα από τα δύο γονεϊκά πρότυπα γίνεται πιο δύσκολο να αποκτηθεί η ταυτότητα του φύλου, και όταν υπάρχει διαθεσιμότητα άλλων μοντέλων. Ευρήματα πολλών μελετών σημειώνουν πως όσα παιδιά ανατρέφονται δίχως μπαμπά καταγράφουν πιο λίγα στοιχεία αρσενικότητας στην προσωπικότητά τους ή προβαίνουν σε ακραία αντισταθμιστική ανάπτυξη αρσενικών στοιχείων και της επιθετικότητας.

Όταν απουσιάζει ο πατέρας επηρεάζεται δυσμενώς ο τρόπος που αναπτύσσονται τα αρσενικά στοιχεία της προσωπικότητας των αγοριών, ιδίως όταν επήλθε αποχωρισμός από την πατρική φιγούρα σε πρώιμη ηλικία. Ωστόσο, το ευρύτερο περιβάλλον μπορεί να συμβάλλει στον τρόπο που κοινωνικοποιείται το παιδί, όσο περνάνε τα χρόνια. Επομένως, εάν παρουσιαστεί ένα αντρικό μοντέλο, όπως ένας μεγαλύτερος αδερφός, είναι δυνατό να ανασταλεί πλήθος αρνητικών επιδράσεων που προκύπτουν όταν απουσιάζει ο πατέρας, αν και άλλοι μελετητές αναφέρουν πως ο πατέρας είναι το πιο ισχυρό ανδρικό πρότυπο.

Φυσικά είναι σαφές πως υπάρχει αδυναμία προσδιορισμού του λόγου που τελικώς προκύπτουν οι διαφορές, και εάν μπορούν να αποδοθούν στο γεγονός ότι λείπει ο πατέρας ή σε πλήθος άλλων παραγόντων που επιδρούν μεμονωμένα ή συνδυαστικά. Υπάρχουν επιστημονικά ευρήματα που δείχνουν πως όταν απουσιάζει ο πατέρας, κορίτσια δυσκολεύονται στην αλληλεπίδραση με το άλλο φύλο, ενώ επίσης καταγράφονται περιπτώσεις κοριτσιών που αποποιούνται τη θηλυκότητά τους. Όταν ο πατέρας λείπει από την καθημερινότητα των κοριτσιών σε πρώιμη ηλικία μπορεί να προκύψει πλήθος προβλημάτων, που θα βγουν στην επιφάνεια όταν γίνουν έφηβες. Ωστόσο, τα κορίτσια φαίνεται να έχουν πιο λίγα προβλήματα ένεκα της απουσίας του πατέρα από τα αγόρια, μιας και είναι εκείνα που έχουν το πρότυπο ίδιου φύλου εντός του σπιτιού. Επίσης, ο τρόπος που αναπτύσσεται η ηθική τους είναι στενά συνδεδεμένος με την απουσία της πατρικής φιγούρας. Καταγράφονται, ακόμα, έρευνες που σημειώνουν ότι παιδιά που τείνουν προς παραβατική συμπεριφορά είναι από μονογονεϊκές οικογένειες με αρχηγό τη μητέρα. Είναι παιδιά που δεν επιδιώκουν τις συναντήσεις, τις συνομιλίες με τον πατέρα τους, ακόμα και όταν εκείνος το επιχειρεί. Αισθάνονται μοναξιά και δε θέλουν να επικοινωνούν μαζί του, ενώ ακόμα αισθάνονται

την απόρριψη. Ωστόσο, αυτές οι μελέτες τίθενται υπό αμφισβήτηση μιας και οι περιορισμοί τους δυσχεραίνουν τη δυνατότητα γενίκευσης των αποτελεσμάτων για τέκνα που ανατρέφονται με απόντα τον πατέρα. Όταν απουσιάζει ο πατέρας δεν είναι ευδιάκριτο το πώς επιδρά αυτό στον τρόπο που αναπτύσσεται η συνείδηση των κοριτσιών. Βέβαια, στην συντριπτική πλειοψηφία των μελετών αναδεικνύεται ότι όταν απουσιάζει ο πατέρας, τα αγόρια επηρεάζονται δυσμενώς στις επιδόσεις τους στο σχολείο, αλλά και στα επίπεδα γνωστικής ικανότητας. Ωστόσο, αυτές οι αδυναμίες είναι δυνατό να αντιμετωπιστούν εφόσον αναπτυχθούν εκ μέρους της μητέρας στοιχεία συμπεριφοράς που αφορούν τύπους του ανδρικού ρόλου. Ο πατέρας που απουσιάζει δεν είναι ένας ακόμα ενήλικας που απουσιάζει, μα ένα πρόσωπο που επιδρά με διαφορετικό τρόπο από τους άλλους ενήλικες, επηρεάζοντας ουσιωδώς τα επίπεδα γνωστικής ανάπτυξης των τέκνων τους. Εκείνο που ακόμα προκύπτει είναι πως στα κορίτσια δεν φαίνεται να επιδρά η απουσία του μπαμπά δυσμενώς στα κίνητρα επιτυχίας. Όταν είναι παρών ο πατέρας, είναι πιο εύκολο για τα παιδιά να χτίζουν ικανοποιητικές σχέσεις με τα άλλα παιδιάνα προσαρμόζονται και να συνάπτουν επιτυχείς δεσμούς με το άλλο φύλο, ιδίως τα αγόρια. Επιπρόσθετα, ο τρόπος που τελικώς συγκροτείται η ταυτότητα του κάθε παιδιού συνδέεται στενά με την καταγωγή του, διαδικασία που μπορεί να επηρεαστεί δυσμενώς από τη μονογονεϊκότητα στις οικογένειες, και κυρίως εκεί που υπάρχει ανύπαντρη μάνα, όπου έστω και συμβολικά, λείπει περισσότερο η πατρική φιγούρα. Το στοιχείο της γονεϊκότητας έχει συμβολικό χαρακτήρα μα επίσης καθορίζει βιολογικά την ένωση της επιθυμίας που έχει ένας άντρας και μια γυναίκα. Επομένως, αναδεικνύεται η σημαντικότητα που έχει στον τρόπο που το παιδί θα συγκροτήσει στον νου του τη νομιμοποίηση της ύπαρξής του, μέσω των δύο γονέων – γεννητόρων. Ωστόσο, ένα τέκνο μονογονεϊκότητας είναι μέλος μιας ανασυνθεμένης οικογένειας, όπου πολλές φορές συνυπάρχει με άλλους ανθρώπους που έχουν γονεϊκό ρόλο δίχως να είναι γονείς του, όπως στην περίπτωση της υιοθεσίας. Έτσι, υπάρχουν περιπτώσεις γονέων, βιολογικών ή θετών, με τους οποίους το κάθε παιδί συνδέεται ισχυρά και έχουν τον ρόλο των ψυχολογικών του γονέων. Κρίσιμης σημασίας είναι και η επιλογή των όρων με τους οποίους διαχωρίζονται οι βιολογικοί γονείς από τους άλλους. Πρέπει να επιλέγονται εκείνοι που δε βάζουν τα παιδιά σε διλήμματα που τους προκαλούν αγωνία και άγχος, όπως μεταξύ αληθινών/πραγματικών γονιών και ψεύτικων/θετών, παρά να θέτουν όρια στη θέση που έχουν οι ενήλικες σε όλες τις εκφάνσεις της ζωής τους. Υπό αυτό το πρίσμα, είναι πιο εύκολος ο προσανατολισμός του κάθε παιδιού στο νέο οικογενειακό περιβάλλον,

που πολλές φορές είναι σύνθετο. Όταν απουσιάζει η μάνα, φαίνεται πως υπάρχει επίπτωση στον τρόπο που αναπτύσσεται το παιδί, ωστόσο αυτό δεν είναι αντικείμενο εκτενούς ανάλυσης, διότι είναι λίγες οι περιπτώσεις απουσίας της μητέρας, και το παιδί είναι δεκτικό στην επίδραση του συγκεκριμένου μοντέλου από την ευρύτερη κοινωνία (Μπουρίκα& Βαγενά, 2015).

3.6. Κοινωνικοποίηση – Ψυχολογική εξέλιξη του παιδιού της μονογονεϊκής οικογένειας μετά από διάσταση – διαζύγιο κατά την εφηβική ηλικία

Σε πλήθος ερευνών καταγράφεται ότι τα παιδιά από διαζευγμένους γονείς καταγράφουν χαμηλές σχολικές επιδόσεις και έχουν αστάθεια στα συναισθήματα και τη συμπεριφορά τους. Ωστόσο, δεν είναι ευκρινές εάν αιτία είναι η οικογενειακή

κατάσταση ή άλλοι όροι που σχετίζονται με το διαζύγιο, όπως η οικονομική ευμάρεια ή πλήθος άλλων κοινωνικών μειονεξιών ή σε ένταση που ενδεχόμενα υπήρχε εντός του σπιτιού πριν λυθεί επίσημα ο γάμος. Οι ερωτήσεις αυτές μπορούν να απαντηθούν μόνο ένα μελετηθούν διαχρονικά, επιμελώς και με λεπτομέρεια δείγματα από παιδιά, των οποίων θα ερευνηθούν τα περιβάλλοντα στα οποία διαβιούν αλλά και ο τρόπος που αναπτύσσονται. Όταν χωρίζουν οι γονείς, πέραν της θλίψης και της κατάστασης αποκοπής από τον ένα γονέα, κάθε παιδί αντιμετωπίζει την σκέψη της εγκατάλειψης. Η λύση του γάμου θα το κάνει πιο ανασφαλές, και το παιδί συχνά θα αισθανθεί ότι απορρίπτεται και φταίει για αυτό. Εάν είναι μικρό, αισθάνεται ότι εκείνο φταίει για το διαζύγιο, ενώ όταν φύγει ο ένας από την οικογενειακή στέγη συχνά το παιδί αισθάνεται πως τιμωρείται, και πως δεν αγαπιέται πια από αυτόν τον γονέα. Αυτό το αίσθημα ενοχής που έχει το παιδί σχετικά με το διαζύγιο μπορεί να εκδηλωθεί με καταθλιπτικές τάσεις, με αστάθεια στις προτιμήσεις του φαγητού, με διαταραχές ύπνου, με φόβους, με επιθετική συμπεριφορά, με προβληματική συμπεριφορά στο σχολικό περιβάλλον, κλπ. Οι δυσκολίες γίνονται εντονότερες εάν ο γονέας που συμβιώνει με το παιδί έχει συνάψει νέο δεσμό, καθώς γκρεμίζονται οι ελπίδες που είχε να επανασυνδεθούν οι γονείς του, και αισθάνεται ακόμα περισσότερο εγκαταλελειμμένο. Είναι σύνηθες η λύση του γάμου να έρχεται όταν οι γονείς έχουν κρίση μέσης ηλικίας και τα παιδιά είναι σε εφηβική ηλικία. Στην περίπτωση που είναι πρόσφατη η λύση του γάμου, τα αγόρια τείνουν να χειραφετούνται γρήγορα, καθώς μπορούν να κάνουν πράξη τους στόχους τους και τις επιθυμίες τους, αποδεικνύοντας ότι μπορούν να είναι ανεξάρτητα. Αυτή η κατάσταση, ωστόσο, μπορεί να σημαίνει την απαρχή επιθετικών και προβληματικών συμπεριφορών. Το παιδί μπορεί να αντιδράσει εκδηλώνοντας κατάθλιψη και κάποιες φορές να φέρει υπερβολικά στοιχεία στη συμπεριφορά των παιδιών, όπως αυτοκτονικές τάσεις και «τυχαία» ατυχήματα. Στην περίπτωση των κοριτσιών που είναι έφηβες, όταν είναι πρόσφατη η λύση του γάμου, αποκτούν αρνητικές στάσεις για τους άντρες, μιας και απορρίπτουν τον μπαμπά τους ή τον καινούριο σύντροφο της μαμάς τους. Ωστόσο, εξαιτίας αυτής της περιφρόνησης είναι δυνατό να προβαίνουν σε σύναψη πολλαπλών εφήμερων δεσμών, οπότε και δεν είναι απίθανο να βρεθούν σε μια εγκυμοσύνη, και να γίνουν και αυτές συνεχιστές της μονογονεϊκότητας. Τα παιδιά σε εφηβική ηλικία που ανατράφηκαν από μάνα – αρχηγό είναι πιθανό να έχουν ανάλογη εξέλιξη. Ωστόσο είναι πιθανό να έχουν βιώσει και θετικές εμπειρίες και να μην έχουν βιώσει τραυματικά τον χωρισμό. Όσα αναφέρθηκαν αποτυπώνουν ενδεικτικά την πορεία που μπορεί να ακολουθηθεί, μέσω όσων

αντιλαμβάνονται τα παιδιά και του τρόπου που μπορεί να αντιδράσουν, δίχως να αποτελούν την εμπειρία όλων των παιδιών, σε περιπτώσεις καλής κοινωνικοοικονομικής και πολιτιστικής κατάστασης της οικογένειας, ο γονιός μπορεί να αντεπεξέλθει επιτυχώς στο σύνολο των δοκιμασιών, με αποτέλεσμα το παιδί να αναπτυχθεί με τον επιθυμητό τρόπο. Από όσα αναλυτικά εκτέθηκαν, κρίνεται απαραίτητη η ενημέρωση των παιδιών σχετικά με το διαζύγιο των γονιών από πολύ νωρίς, με τρόπο απλό και κατανοητό που θα καταλάβει, όπου θα πρέπει να του εξηγηθούν επακριβώς και σαφώς όσα αποφασίζουν οι γονείς του και, εφόσον υπάρχει, και το δικαστήριο. Είναι κρίσιμο να ειπωθούν όσα χρειάζεται, για να είναι πιο εύκολη η διαδικασία της λύσης του γάμου. Τα παιδιά άλλωστε τα καταλαβαίνουν όλα, οπότε εάν ενημερωθούν θα αισθανθούν πιο απελευθερωμένα και θα δημιουργήσουν προϋποθέσεις για την ψυχική τους ισορροπία. Το σύνολο των ειδικών επισημαίνει ότι το παιδί πρέπει να γνωρίζει ξεκάθαρα τι συμβαίνει, για να μη νιώθει ότι φταίει εκείνο για τη λύση του γάμου, και να μην αισθανθεί ως η αιτία του διαζυγίου. Η νέα κατάσταση πρέπει να εξηγηθεί επαρκώς, να λάβει το παιδί διαβεβαίωση ότι αγαπιέται και δε θα μεταβληθεί η σχέση που θα έχει με τους γονείς του. Όλα αυτά είναι απαραίτητα να λάβουν χώρα ξεκάθαρα, και να μην θεωρηθεί ως κάτι κακό που θα πρέπει να αισθάνεται ντροπή για αυτό. Είναι επίσης σημαντικό να αντιληφθούν όλοι που εμπλέκονται στο περιβάλλον του παιδιού πως θα πρέπει να έχουν προτεραιότητα το παιδί, αναζητώντας τη βέλτιστη λύση για αυτό. Επειδή το παιδί θα πρέπει να έχει και μια απάντηση στο γιατί του διαζυγίου, είναι σημαντικό να τονιστεί ότι εγκαταλείπεται μεν η ανάγκη κοινής ζωής, παραμένει ωστόσο ο δεσμός των δύο ως γονιών του. Τα παιδιά σε μικρή ηλικία είναι καλύτερο να διαβιούν με εκείνον τον γονέα που έχει πρωταρχική θέση στο μέγαλμά τους. Εάν είναι η μαμά, και ελλείψει άλλων απαγορευτικών λόγων, τότε μπορεί να έχει εκείνη τη γονική μέριμνα. Ωστόσο, είναι ώρα να εγκαταλειφθούν οι στερεοτυπικές εδραιωμένες αντιλήψεις και να ανατεθεί η μέριμνα και σε κάποιον μπαμπά, ο οποίος συμμετείχε ενεργά στην ανατροφή των παιδιών του. Είναι άλλωστε αποδεδειγμένο επιστημονικά ότι ο μπαμπάς ανταγωνίζεται με ίσους όρους τη μαμά σε αυτό που καλούμε πρωταρχικό ρόλο στην ανατροφή των παιδιών. Καταλήγοντας, είναι σημαντικό να τονιστεί πως το είδος των ψυχολογικών επιδράσεων από ένα διαζύγιο στα παιδιά επηρεάζεται από πλήθος σημαντικών παραγόντων, οι οποίοι ορίζουν και τον τρόπο εκδήλωσής τους. Οι βασικοί αφορούν στην ηλικία που έχει το παιδί, στη γνωστική του ανάπτυξη, η οποία του επιτρέπει να καταλάβει την πραγματικότητα όσων συμβαίνουν, τον ρόλο που έχει ο απών γονέας,

το φύλο του και το επίπεδο ψυχοσεξουαλικής του ανάπτυξης. Επίσης, ο τρόπος χειρισμού του διαζυγίου, ο τρόπος που εξηγήθηκε αυτό στο παιδί και τα εχέγγυα συναισθηματικής του ασφάλειας, η ύπαρξη αδελφιών, το αποτύπωμα του γονέα για τον απόντα, αλλά και το αντίστροφο. Είναι σαφές πως το διαζύγιο δε συνιστά ένα γεγονός μιας στιγμής, παρά αρκετές φορές είναι η λήξη από μια μακρά και επίπονη διαδικασία, που είχε ένταση και σύγκρουση. Εφόσον μπορεί να ακολουθηθεί μια ορθή διαδικασία προ, κατά τη διάρκεια και κατόπιν της λύσης του γάμου, αλλά και στον τρόπο που θα συμπεριφέρονται οι γονείς ο ένας στον άλλο, τότε μπορεί να ειπωθεί ότι δεν ευθύνεται το διαζύγιο για ενδεχόμενες ψυχολογικές αστάθειες του παιδιού (Μπουρίκα& Βαγενά, 2015).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΟΝΟΓΟΝΕΪΚΩΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΩΝ ΜΕΤΑ ΑΠΟ ΔΙΑΣΤΑΣΗ – ΔΙΑΖΥΓΙΟ ΓΟΝΕΩΝ

4.1.Ο ρόλος του σχολείου

Ο ρόλος του σχολείου έχει αποδεχθεί ζωτικής και αναγκαίας σημασίας. Το σχολείο σήμερα για παράδειγμα δεν θα πρέπει να βασίζεται στην παροχή γνώσεων και δεξιοτήτων στα παιδιά, αλλά να συμβάλλει στην ολόπλευρη ανάπτυξή τους. Πρέπει ακόμη να διαμορφώσει πολίτες ενεργούς που θα έχουν τις κατάλληλες ικανότητες να συμμετέχουν ενεργά στην κοινωνία και θα είναι σκεπτόμενοι. Ως πολίτες ακόμη θα πρέπει να έχουν ενδυναμώσει και το αίσθημα της ενσυναίσθησης, της ειρήνης και της αλληλεγγύης. Μάλιστα, είναι ανάγκη οι εκπαιδευτικοί να σέβονται τις ανάγκες και τις ιδιαιτερότητες των παιδιών αυτών και να προσπαθούν να προσαρμοστούν σε αυτές. Η εκπαίδευση σήμερα θα πρέπει να είναι συμπεριληπτική και να έγκειται σε ένα πλαίσιο διαφοροποιημένης εκπαίδευσης και δια βίου μάθησης. Στο σχολείο ακόμη είναι σημαντικό να ενισχυθεί η και ένα πλαίσιο διαφορετικής μάθησης. Για παράδειγμα, θα πρέπει να συμβάλλει στην αλληλεπίδραση των παιδιών με τις τέχνες, το θέατρο, την μουσική, τον αθλητισμό και τα βιβλία. Στο πλαίσιο αυτό της σχολικής πραγματικότητας θα αναφέραμε πως οι εκπαιδευτικοί και οι σχολικοί διευθυντές θα πρέπει να ενδυναμώνουν το συμμετοχικό διάλογο και την κριτική συζήτηση με τους μαθητές, καθώς και ισότιμες και συμπεριληπτικές ευκαιρίες μάθησης (Brown, 1980).

Τα σύγχρονα σχολεία στοχεύουν στην ισόρροπη ανάπτυξη των παιδιών, ισορροπώντας τις γνωσιακές, κοινωνικές και συναισθηματικές συνθήκες στα παιδιά που βιώνουν τον χωρισμό στην οικογένεια. Τα παιδιά καθημερινά βιώνουν πολλά προβλήματα και έχουν επιπτώσεις στην σωματική τους, αλλά και την ψυχική τους υγεία. Έρευνες δείχνουν πως ένα στα πέντε παιδιά παρουσιάζουν προβλήματα στην ψυχική τους υγεία. Για το λόγο αυτό πραγματοποιούνται αρκετές εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις που επαναπροσδιορίζουν το ρόλο του σχολείου και των μελών του. Τα σχολεία προσπαθούν να βρουν κατευθύνσεις αποτελεσματικές για να προστατεύσουν τα παιδιά που αποτελούν ομάδες υψηλού κινδύνου για προβλήματα στο σχολικό περιβάλλον. Προάγεται η ψυχική ανθεκτικότητα μέσα στα αποτελεσματικά σχολεία. Οι σχολικοί ψυχολόγοι μεριμνούν για αυτό το σκοπό και θέτουν στόχους όπως:

-Ανάπτυξη θετικών, κοινωνικών σχέσεων

- Καθορισμός σαφών και ξεκάθαρων ορίων
- Εκμάθηση κοινωνικών δεξιοτήτων
- Παροχή ψυχολογικής στήριξης και φροντίδας
- Ύπαρξη υψηλών προσδοκιών και σαφής έκφρασής τους
- Παροχή ευκαιριών για ενεργή συμμετοχή όλων των μελών της σχολικής κοινότητας

Αρκετά σχολεία επηρεασμένα από τις σύγχρονες απαιτήσεις της ψυχολογίας οδηγούνται στη θετική ψυχολογία η οποία απομακρύνεται από την κλινική προσέγγιση και εστιάζει στο να αντιμετωπίσει και να αποκαταστήσει δυσκολίες ή αδυναμίες, κατευθύνοντας προς ένα μοντέλο που εστιάζει στην πρόληψη, στην αξιοποίηση των δυνατοτήτων και στην ενδυνάμωση ατόμων και των συστημάτων που τα περιβάλλουν. Το διαζύγιο επηρεάζει τη σχολική επίδοση των παιδιών και την ικανότητά τους να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις των σχέσεων μέσα στο σχολικό περιβάλλον. Τα παιδιά που προέρχονται από μονογονεϊκές οικογένειες παρουσιάζουν διάφορες συμπεριφορές, όπως προβλήματα στη συμπεριφορά, αντιδρούν και εκφράζονται με δραματικό τρόπο, δυσκολεύονται στην τήρηση κανόνων, στην ανοχή, στην ματαίωση καθώς και στην κοινωνικοποίησή τους. Φυσικά δεν λείπει το άγχος, η επιθετικότητα, τα καταθλιπτικά συμπτώματα. Από έρευνα της Χατζηχρήστου το 2004 στα ελληνικά σχολεία, οι εκπαιδευτικοί που έλαβαν μέρος στην έρευνα θεώρησαν ότι τα παιδιά εμφάνιζαν μειωμένη ικανότητα συγκέντρωσης στην τάξη, χαμηλότερη σχολική επίδοση και προβλήματα ενδοπροσωπικής συμπεριφοράς, μελαγχολία και απομόνωση. Οι εκπαιδευτικοί στις τάξεις τους έχουν αρκετά παιδιά από χωρισμένους γονείς. Οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να αποφεύγουν κάποιες συμπεριφορές όπως η απόρριψη του παιδιού εξαιτίας της συμπεριφοράς τους ή της μειωμένης επίδοσής του και τον εκφοβισμό για χαμηλούς βαθμούς διότι επιβαρύνουν την ήδη βεβαρυμένη ψυχολογική διάθεση των παιδιών (Μπαμπαλής, 2005). Η επιμόρφωση των καθηγητών είναι πολύ σημαντική και αναγκαία που αφορούν παιδιά χωρισμένων γονιών με στόχο:

- Την διαφύλαξη της ψυχικής υγείας των μαθητών τους
- Την ικανοποίηση βασικών αναγκών π.χ. αναγνώριση, στοργή, ασφάλεια, αγάπη.
- Την πληροφόρησή τους και την ευαισθητοποίησή τους σε θέματα στιγματοποίησης

- των παιδιών χωρισμένων γονιών και των επιδράσεων που ασκούν οι τάσεις και οι αντιλήψεις της κοινωνίας στο παιδί.

-Τους παράγοντες προσαρμογής στα νέα δεδομένα και τους τρόπους διευκολύνσεις των παιδιών για την ομαλή αποδοχή του διαζυγίου.

-Την αποφυγή για εκπαιδευτικούς σκοπούς μοντέλων πυρηνικής οικογένειας ή την υποχρεωτική συμμετοχή των παιδιών αυτών σε τέτοια πλάνα εργασίας.

-Την αναγνώριση πρώιμων συμπτωμάτων κοινής προσαρμογής του παιδιού και την εμφάνιση παθολογίας.

4.2.Ο ρόλος του εκπαιδευτικού

Για πολλά παιδιά, ο χωρισμός και το διαζύγιο των γονιών τους είναι μια αγχωτική περίοδος. Τα παιδιά έχουν διαφορετικές εμπειρίες και αντιδράσεις και τις φέρνουν στις τάξεις τους. και η μάθηση των παιδιών μπορούν να επηρεαστούν για πολλά χρόνια. Αυτή τη στιγμή, μπορεί να είναι δύσκολο για τους γονείς να παρέχουν την υποστήριξη που χρειάζονται τα παιδιά τους καθώς αντιμετωπίζουν το δικό τους άγχος. Οι δάσκαλοι και τα σχολεία μπορούν να βοηθήσουν τα παιδιά να κάνουν θετικές προσαρμογές. Οι δάσκαλοι βλέπουν αυτά τα παιδιά περισσότερο κάθε μέρα εκτός από τους γονείς τους. Βρίσκονται στην ιδανική θέση για να παρέχουν υποστήριξη όταν χρειάζεται. Αλλά μπορεί να μην ξέρουν πώς να βοηθήσουν σε αυτές τις καταστάσεις. Η μελέτη μας παρέχει μερικές χρήσιμες στρατηγικές που έχουν αποδειχθεί επιτυχείς για τους εκπαιδευτικούς. Μελέτη του Σχοινά (2016) έδειξε ότι οι εκπαιδευτικοί ενδιαφέρονται πρωτίστως για την κοινωνική και συναισθηματική ευημερία των παιδιών. Πίστευαν ότι όταν τα παιδιά ένιωθαν ασφαλή μπορούσαν να μάθουν. Είναι σημαντικό ότι η υποστήριξη που παρείχαν οι εκπαιδευτικοί στη μελέτη διέφερε ανάλογα με τις διαφορετικές ανάγκες των παιδιών και των οικογενειών τους, όπως θα έπρεπε. Χρήσιμες και αποτελεσματικές ενέργειες που έλαβαν οι εκπαιδευτικοί στη μελέτη περιελάμβαναν:

- Ανάπτυξη κατανόησης των αντιδράσεων των παιδιών στους γονείς τους και στο διαζύγιο, αντανακλώντας τις παρατηρήσεις και τις συνομιλίες τους με τα παιδιά
- Ανάπτυξη κατανόησης του τύπου και της επίδρασης του άγχους των γονέων
- Έχοντας ιδιωτικές συνομιλίες με παιδιά, ρωτώντας αν είναι καλά, να είναι καλός ακροατής, αφήνοντας τα παιδιά να μιλήσουν και παρέχοντας διαβεβαίωση
- Κανονίζοντας χρόνο ένας προς έναν με έναν βοηθό δασκάλου για να τους παρέχει συναισθηματική υποστήριξη ή να τους βοηθήσει να εγκατασταθούν στην ημέρα
- Όντας διαθέσιμοι για τα παιδιά και τους γονείς να μιλήσουν
- Δημιουργώντας ένα ασφαλές, φιλικό περιβάλλον όπου τα παιδιά αισθάνονται ελεύθερα να μιλήσουν

- Ανάπτυξη φιλιών με τα παιδιά και τις οικογένειες, ώστε να μπορούν να αισθάνονται ασφαλείς και ασφαλείς για να μιλήσουν μαζί τους
- Επικοινωνία με τους γονείς σχετικά με το πώς πηγαίνει το παιδί τους συναισθηματικά, κοινωνικά και ακαδημαϊκά στο σχολείο
- Παραπομπή των παιδιών στον συντονιστή φοιτητικής μέριμνας όταν είναι απαραίτητο για πρόσθετη υποστήριξη
- Μιλώντας για καταστροφικές κλίμακες για να βοηθήσουν τα παιδιά να βάλουν τα προβλήματά τους σε προοπτική σε μια κλίμακα από το μηδέν έως το δέκα, όπου το μηδέν δεν είναι πρόβλημα και το δέκα είναι το χειρότερο πρόβλημα ποτέ
- Να είναι συνεπείς με τις σχολικές ρουτίνες, τους κανόνες και τις προσδοκίες
- Διασφάλιση ότι το παιδί περιλαμβάνεται σε υποστηρικτικές ομάδες φιλίας, τόσο στην τάξη όσο και στην παιδική χαρά
- Κάνοντας δραστηριότητες και επικοινωνία χωρίς αποκλεισμούς - για παράδειγμα, δεν λέτε πάντα «πείτε στη μαμά» αλλά αντ' αυτού λέτε «πείτε στο άτομο που συσκευάζει το γεύμα σας» ή «κάνει την εργασία σας μαζί σας»
- Έχοντας ευέλικτες προσδοκίες με τη σχολική εργασία του παιδιού
- Οργάνωση διδασκαλίας για το παιδί με τον δάσκαλο, άλλους γονείς, συνομηλίκους και βοηθούς δασκάλου
- Λήψη οικονομικής στήριξης μέσω του προϋπολογισμού της σχολικής πρόνοιας ή κοινοτικών οργανώσεων για πόρους, τρόφιμα και βοήθεια για την πληρωμή σχολικών εκδρομών και κατασκηνώσεων
- Παροχή ενθάρρυνσης στα παιδιά να λαμβάνουν σωστές αποφάσεις και να διαχειρίζονται τη συμπεριφορά τους (Garvin, 1984).

Οι εκπαιδευτικοί μπορούν να αμβλύνουν το άγχος του διαζυγίου ή του χωρισμού και να βοηθήσουν τα παιδιά να προσαρμοστούν στις αλλαγές της οικογενειακής τους ρύθμισης. Οι στρατηγικές για τους εκπαιδευτικούς που προσδιορίστηκαν σε αυτή τη μελέτη μπορούν να βοηθήσουν τους εκπαιδευτικούς να υποστηρίξουν τα παιδιά και τις

οικογένειες σε αυτούς τους ταραγμένους καιρούς. Οι ενέργειες που κάνουν οι εκπαιδευτικοί είναι σημαντικές για την αύξηση του δεσμού μεταξύ παιδιών, οικογενειών και εκπαιδευτικών. Οι εκπαιδευτικοί πρέπει να εξετάσουν τη μοναδικότητα των παιδιών και της οικογενειακής τους κατάστασης, καθώς προωθούν την ανθεκτικότητα και τις δεξιότητες αντιμετώπισης, ενθαρρύνουν μια ρεαλιστική και θετική προοπτική και αποφασίζουν ποιες από αυτές τις στρατηγικές θα χρησιμοποιήσουν (Brown, 1980, Μάνεσης, 2010).

4.3. Τρόποι υποστήριξης ενός παιδιού που περνάει από το διαζύγιο των γονέων

Όταν συμβαίνει ένα διαζύγιο, μπορεί να είναι εύκολο για τους γονείς να παγιδευτούν στο άγχος και το δράμα της διαδικασίας και συχνά, ο αντίκτυπος στη ζωή ενός παιδιού μπορεί να ξεχαστεί. Για τα περισσότερα παιδιά, αυτή η διαδικασία μπορεί να είναι εξίσου αγχωτική, οπότε είναι σημαντικό οι γονείς να τα υποστηρίξουν όσο το δυνατόν περισσότερο και να προσπαθήσουν να διατηρήσουν την οικογενειακή ζωή όσο το δυνατόν πιο φυσιολογική. Μπορούν να κάνουν πράγματα για να προσπαθήσουν να κάνουν αυτή τη διαδικασία όσο το δυνατόν πιο εύκολη και τα παιδιά να αισθάνονται παρηγοριά. Κάποιες συμβουλές είναι:

- Περάστε ποιοτικό χρόνο μαζί τους – όσο περισσότερο χρόνο και προσοχή δίνετε στο παιδί σας κατά τη διάρκεια αυτής της δύσκολης περιόδου, τόσο περισσότερο θα αισθάνεται πολύτιμο. Το να περνάτε περισσότερο χρόνο μαζί τους μπορεί να βοηθήσει στη μείωση τυχόν δυσμενούς συμπεριφοράς που μπορεί να προκύψει ως αποτέλεσμα του διαζυγίου.
- Αποφύγετε να βάζετε τα παιδιά στη μέση - το να είστε γονέας σημαίνει ότι πρέπει να δώσετε προτεραιότητα στα παιδιά σας κατά τη διάρκεια του διαζυγίου και να διασφαλίσετε ότι δεν ανταγωνίζεστε τον πρώην σύντροφό σας για την προσοχή και την εκτίμηση του παιδιού σας. Κάτι τέτοιο θα επηρεάσει μόνο αρνητικά το παιδί σας.
- Να είστε ανοιχτοί και ειλικρινείς - προσπαθήστε να είστε όσο το δυνατόν πιο ειλικρινείς με τα παιδιά σας, ώστε να μπορούν να καταλάβουν τι συμβαίνει. Αποφύγετε να επινοείτε ιστορίες για να εξηγήσετε οτιδήποτε. Καθώς το παιδί μεγαλώνει, θα εκτιμήσει την ειλικρίνεια.
- Υπενθυμίστε του ότι αγαπιέται – αν και μπορεί να αισθάνεστε ότι αυτό είναι προφανές, η ενίσχυση του παιδιού σας ότι αγαπιέται κατά τη διάρκεια μιας δύσκολης περιόδου θα το καθησυχάσει και θα το κάνει να αισθάνεται ασφαλές.
- Αποφύγετε να κατηγορείτε – κατά τη διάρκεια ή μετά από ένα διαζύγιο, τα συναισθήματα μπορεί να είναι έντονα και μπορεί να γίνει εύκολο να κατηγορήσετε τον άλλο γονέα. Αποφύγετε να μεταφέρετε τις απόψεις σας στο παιδί σας και μείνετε ουδέτεροι όταν βρίσκεστε μπροστά του.
- Προσπαθήστε να διατηρήσετε τις ρουτίνες – η διατήρηση των ήδη καθιερωμένων ρουτινών μπορεί να βοηθήσει στη διατήρηση κάποιας

κανονικότητας. Αυτό μπορεί να κάνει ένα παιδί να αισθάνεται πιο ασφαλές σε μια αποδιοργανωτική περίοδο της ζωής του.

- Ακούστε τι έχουν να πουν – μην απορρίπτετε αυτό που σας λέει το παιδί σας. Ακούστε τι έχουν να πουν, ειδικά όταν εξηγείτε πώς αισθάνονται. Αποφύγετε να μιλάτε πάνω τους και αφήστε τους να μιλούν ελεύθερα χωρίς κριτική.
- Ενημερώστε τους ότι είναι ασφαλείς να μιλήσουν για τα συναισθήματά τους - υπενθυμίστε τους ότι αισθάνονται ότι είναι εντάξει και ενθαρρύνετε τους να μιλήσουν για τα συναισθήματά τους. Ένας λαμπρός τρόπος για να το κάνετε αυτό είναι να τους ανοιχτείτε πρώτα για τα συναισθήματά σας, έτσι ώστε να δώσετε ένα θετικό παράδειγμα (Μάνεσης, 2010, Φτιάκα, 2008).

4.4.Ο ρόλος του σχολικού ψυχολόγου

Ο σχολικός ψυχολόγος αποτελεί τη βάση στην προσέγγιση ενός παιδιού που προέρχεται από μια διαζευγμένη οικογένεια. Είναι το πρόσωπο εκείνο που προσφέρει κατάλληλη φροντίδα στο παιδί και συμβάλλει στην ενίσχυση της υποστήριξης και της

αξιοπρέπειας τους. Μέσα από την αλληλεπίδραση του το παιδί με τον σχολικό ψυχολόγο μπορεί να κατακτήσει την υψηλή αυτοεκτίμηση και το αίσθημα της εμπιστοσύνης ως προς το πρόσωπο του. Είναι ο πλέον κατάλληλος να προσφέρει πολύτιμη βοήθεια απευθείας μέσω της παροχής συμβουλών στα παιδιά, αλλά και έμμεσα μέσω των συμβουλών που θα δώσει τόσο στους διευθυντές των σχολείων, όσο και στους δασκάλους και στους γονείς των μαθητών (Χατζηχρήστου κ.α., 2014).

Ο σχολικός ψυχολόγος, επίσης, αξίζει να αναφερθεί πως δεν προσφέρει λύσεις μόνο στο παιδί αλλά βοηθάει να επιλύσει και τα προβλήματα που αντιμετωπίζει με έναν πιο σωστό και εποικοδομητικό τρόπο. Είναι το πρόσωπο εκείνο, το οποίο έχει τις κατάλληλες γνώσεις, δεξιότητες και εμπειρία στο να διαχειριστεί την περίπτωση του διαζυγίου με αποτελεσματικό τρόπο. Μάλιστα, θα αναφέραμε πως ο ρόλος του σχολικού ψυχολόγου είναι και πιο συνθεραπευτικός. Για παράδειγμα, μπορεί να συνεργαστεί με τους εκπαιδευτικούς και τους γονείς. Μπορεί ακόμη να προβεί στην ανάπτυξη της διάγνωσης και της αποτίμησης των αναγκών και ιδιαιτεροτήτων που μπορεί να αντιμετωπίζει ένα παιδί είτε μέσα από την εφαρμογή της ατομικής ή ομαδικής ψυχοθεραπείας. Συμβάλλει επί της ουσίας, θα αναφέραμε σε ένα πλαίσιο διαγνωστικού ρόλου. Ο διαγνωστικός του ρόλος επικεντρώνεται στο να συλλέγει πληροφορίες για τη συμπεριφορά του παιδιού από τον εκπαιδευτικό και από τους γονείς, να συγκεντρώνει γραπτά δείγματα των εργασιών του μαθητή, όπως είναι οι ζωγραφιές του παιδιού, και να προβαίνει σε ψυχομετρική αξιολόγηση του παιδιού, χορηγώντας σταθμισμένες ψυχομετρικές κλίμακες για όλους τους τομείς ανάπτυξης και συμπεριφοράς. Μάλιστα, έχει επισημανθεί πως μπορεί να προβεί και στην ανάπτυξη εξατομικευμένων θεραπειών. Για παράδειγμα, μπορεί να αντιμετωπίζει την ενδοοικογενειακή βία (Beekman, 2014) ή και να εφαρμόζει πρακτικές διαφοροποίησης και ψυχολογικής στήριξης προσαρμοσμένες στις ανάγκες και στην ηλικία του παιδιού (Χατζηχρήστου κ.α., 2014).

Στο πλαίσιο αυτό της θεραπείας έχει γίνει φανερό από τη μελέτη σχετικής βιβλιογραφίας πως σημαντική σημασία έχει η εφαρμογή της προσωποκεντρικής θεραπείας του Rogers. Είναι μια θεραπεία βασισμένη στις ανάγκες των παιδιών και στο περιβάλλον της οικογένειας τους. μέσα από την εν λόγω θεραπεία επιδιώκεται να ενισχυθεί και ενδυναμωθεί η αυτοπραγμάτωση των παιδιών, καθώς και η κοινωνική αλληλεπίδραση του. δημιουργείται ακόμα σε ένα πλαίσιο γόνιμης επικοινωνίας και συνεργασίας με τους γονείς των παιδιών αλλά και με το σχολικό και

εκπαιδευτικό πλαίσιο μέσα στο οποίο βρίσκεται.. Στόχος του σχολικού ψυχολόγου είναι να δημιουργήσει ένα πλαίσιο μέσα στο οποίο το παιδί δεν θα κρίνεται, αλλά θα είναι ελεύθερο να εξερευνήσει νέους τρόπους ύπαρξης. Αυτό σημαίνει ότι η θεραπεία οφείλει να παρέχει τις συνθήκες, οι οποίες είναι απαραίτητες για την ανάπτυξη που έχει εκ των προτέρων καθοριστεί. Για να το επιτύχει αυτό, ο σχολικός ψυχολόγος πρέπει να διαθέτει τρία χαρακτηριστικά (Bennett, 2010):

1. Να αναπτύξει μια αυθεντική σχέση με το παιδί, δίνοντας ιδιαίτερη προσοχή σε αυτά που του εκμυστηρεύεται.
2. Να επιδεικνύει ενσυναίσθηση σε αυτά που του λέει το παιδί
3. Να παρέχει άνευ όρων αποδοχή, να μην κάνει δηλαδή κριτική στα λεγόμενα του παιδιού (Beekman, 2014).

4.5. Στοιχεία-κλειδιά της επιτυχημένης σχέσης μεταξύ σχολείου και οικογένειας

Μπορεί να ειπωθεί ότι η επιτυχημένη σχέση ανάμεσα στο σχολείο και την οικογένεια αποτυπώνεται σε 4 σημεία – κλειδιά: τον τρόπο που θα προσεγγιστούν, τον τρόπο που θα συμπεριφερθούν, το κλίμα που θα δημιουργηθεί και ο τύπος των δράσεων που θα αναληφθούν. Αυτά τα στοιχεία μπορούν να οδηγήσουν στην οργάνωση ιδεών σχετικά με τους τρόπους που το σχολικό περιβάλλον θα δράσει υποστηρικτικά των παιδιών στη μεταβατική περίοδο που θα περάσει η οικογένειά τους.

4.6. Τρόπος προσέγγισης

Αφορά στο περιβάλλον που θα δημιουργηθεί ώστε το σχολικό περιβάλλον να συνεργαστεί με το οικογενειακό. Προϋποθέτει την επίτευξη αμοιβαίας επικοινωνίας, στο να αναγνωριστούν οι οικογενειακοί δεσμοί και να επιχειρηθεί από κοινού επίλυση των προβλημάτων. Είναι εξέχουσας σημασίας να υπάρχει ενημέρωση του σχολείου για τις μεταβολές στην οικογένεια, αλλά και αμφίδρομα, να ενημερώνεται η οικογένεια για όσα γίνονται μέσα στο σχολείο. Για γονείς που θα πάρουν διαζύγιο ή θα προβούν σε σύναψη νέου γάμου πρέπει να εστιαστεί η ενημέρωση σε αυτό το σημείο, άρα ο εκπαιδευτικός καλείται να δράσει πιο ενεργά και ουσιαστικά (Χατζηχρήστου κ.α., 2014). Ακόμα, είναι δέον να υπάρξει αναγνώριση της δυναμικής που έχει κάθε οικογένεια, ώστε να μπορέσουν οι δύο πλευρές να συνεργαστούν επιτυχώς. Κάποιες μορφές δυναμικής των μονογονεϊκών ή μικτών οικογενειών είναι : α. η ευέλικτη μορφή

, β. ότι τα παιδιά έχουν προσαρμοστικότητα σε μεταβολές και έμαθαν να διαβιούν σε πλαίσια που μεταβάλλονται οι όροι και οι απαιτήσεις, γ. η ύπαρξη πολλαπλών προτύπων και ευρύ οικογενειακό πρότυπο, δ. επί μικτών οικογενειών, η ύπαρξη μερικών προτύπων και τεράστιου οικογενειακού δικτύου, αποτελούμενου από παππούδες, θείες και συγγενείς από διάφορες πλευρές, ε. η ύπαρξη μεγαλύτερης ωριμότητας και ανεξαρτησίας, στ. η ανάληψη ευθύνης σχετικά με το νοικοκυριό στο σπίτι και μεγάλη αυτονομία και ανεξαρτησία σε εκφάνσεις της καθημερινότητάς τους.

4.7. Συμπεριφορά

Όσον αφορά τη συμπεριφορά είναι σημαντικό να αναπτύσσεται και πάλι σε ένα πλαίσιο συνεργασίας. Οι γονείς θα πρέπει να εμπλέκονται σημαντικά και να δίνουν έμφαση στις εμπειρίες του παιδιού τους. Η συμπεριφορά είναι κάτι που προέρχεται από τις εμπειρίες κάθε ανθρώπου, σε επαγγελματικό και προσωπικό επίπεδο, στη παιδική ηλικία και στην ενήλικη ζωή του (Χατζηχρήστου κ.α., 2014). Επιπλέον, είναι χρήσιμοι οι δάσκαλοι να γνωρίζουν τις συμπεριφορές των γονιών απέναντι στα παιδιά, χωρίς να θεωρηθεί ότι το σχολείο παρεκβαίνει υπερβολικά στα σπίτια αυτών των μαθητών παραβαίνοντας τα εσκεμμένα. Επίσης, οι γονείς είναι σημαντικό να ακούνε του ακούνε τους εκπαιδευτικούς και να βλέπουν την ανατροφή των παιδιών. Επιπροσθέτως, η παρέκβαση των γονιών στο εκπαιδευτικό έργο είναι μμεγαλύτερη όταν οι γονείς, αντιλαμβάνονται το σχολικό περιβάλλον του παιδιού ως κάτι ζεστό με ξεκάθαρους στόχους (Χατζηχρήστου κ.α., 2014).

4.8. Κλίμα

Ένα άλλο βασικό κομμάτι της στήριξης των δασκάλων προς τους διαζευγμένους γονείς, είναι η δημιουργία κατάλληλου κλίματος. Το κλίμα αυτό θα πρέπει να βασίζεται σε αμοιβαίο σεβασμό, αλληλοκατανόηση και σωστή επικοινωνία (Χατζηχρήστου, 2004). Ένα άλλο σημαντικό κομμάτι για τη δημιουργία αυτού του κλίματος, είναι η ενεργή συμμετοχή των γονιών που δεν έχουν την επιμέλεια, στις σχολικές δραστηριότητες των παιδιών. Συνήθως ο γονιός που έχει την επιμέλεια εξαιρεί από αυτές τον άλλο γονιό κάτι που-εκτός του ότι είναι άδικο- δεν προωθεί τη καλή συνεργασία των δασκάλων και με τους δύο γονείς. Επιπλέον, οι δάσκαλοι στα πλαίσια της διατήρησης αυτού του καλού κλίματος, θα πρέπει να σέβονται τη διαφορετικότητα κάθε οικογένειας και τις ανάγκες του παιδιού (Χατζηχρήστου, 2004).

4.9.Δράση

Τέλος, σημαντικό είναι το στοιχείο της δράσης. Η δράση αυτή μπορεί να επιτευχθεί μέσα από την ανάπτυξη εξατομικευμένων περιβαλλόντων μάθησης. Συγκεκριμένα, προτείνεται οι εκπαιδευτικοί να κάνουν χρήση διαφοροποιημένων πρακτικών, όπως διάφορες ιστορίες, μέσα από τα βιβλία και από το παιχνίδι. Σημαντική είναι και η ενημέρωση και κατάρτιση στους γονείς. Η επίτευξη αυτή της δράσης μπορεί να γίνει από ειδικούς παιδοψυχολόγους και κοινωνικούς λειτουργούς. Μερικά από τα στάδια τα οποία μπορεί να ληφθούν υπόψιν είναι τα εξής:

1. Στάδια ανάπτυξης του παιδιού.
2. Κοινή ανατροφή του παιδιού (co-parenting).
3. Μονογονεϊκή οικογένεια.
4. Η αντίδραση του παιδιού στα μεταβατικά στάδια μμιας οικογένειας (διαζύγιο, δεύτερος γάμος, απόκτηση παιδιού από τον καινούριο γάμο κλπ.).
5. Δημιουργία νέων παραδόσεων και διατήρηση των παλιών.
6. Ενθάρρυνση των γονιών να συμμετέχουν στην πρόοδο των παιδιών
7. Ενημερωτικές συναντήσεις με γονείς (Χατζηχρήστου, 2004).

Οι δάσκαλοι τέλος, έχει επισημανθεί πως μπορεί να υποστηρίξουν σε σημαντικό βαθμό τους μαθητές των γονέων με διαζύγιο. Συγκεκριμένα, είναι σημαντικό να επικοινωνούν με τους γονείς τους, να βοηθούν και τα ίδια τα παιδιά να επικοινωνούν με αυτούς και να τα κάνουν να αισθάνονται αποδεκτά. Είναι απαραίτητο ακόμη να βοηθήσουν τα παιδιά να καλλιεργήσουν την ενσυναίσθηση και να είναι σε θέση να εκφράζονται ελεύθερα, χωρίς φόβο και άγχος. Βέβαια, θα θέλαμε να αναφέρουμε ότι οι παραπάνω τρόποι και στρατηγικές μπορούν να λάβουν χώρα και σε μαθητές όλων των οικογενειών (Χατζηχρήστου κ.α., 2014). Σε γενικές γραμμές θα αναφέραμε πως το σχολικό περιβάλλον και οι εκπαιδευτικοί μπορεί και πρέπει να υποστηρίξει αυτά τα παιδιά και να τα βοηθά με τρόπους και δραστηριότητες, που αποδέχονται τη διαφορετικότητα και στηρίζουν γονείς και παιδιά, από οποιοδήποτε τύπο οικογένειας και αν προέρχονται.

4.10. Οφέλη από την επικοινωνία σχολείου-οικογένειας

Η αποτελεσματική συνεργασία σχολείου-οικογένειας συμβάλλει στη σχολική επίδοση των μαθητών, στην αποτελεσματική επικοινωνία και συμμετοχή των μαθητών στη σχολική ζωή, στην αυξημένη παρακολούθηση στο σχολείο, στη συνεργασία των γονέων με τα παιδιά για τις εργασίες που γίνονται στο σπίτι, στη βελτίωση της συμπεριφοράς, κινητοποίησης και αυτοεκτίμησης των μαθητών, στην ικανοποίηση των γονέων για το ρόλο των εκπαιδευτικών. Οφέλη συνεργασίας σχολείου-οικογένειας για τους μαθητές αποτελούν οι υψηλές ψηλότερες, οι ακαδημαϊκές επιδόσεις.

Υπάρχουν αρκετές προοπτικές για να βελτιωθούν τα χαμηλότερα επίπεδα σχολικής διαρροής και να βελτιωθούν τα κίνητρα της κοινωνικότητας και της αυτό-εκτίμησης. Η σχολική κοινότητα συμβάλλει με αρκετά καλές προοπτικές για την πρόοδο του φαινομένου της θετικής εξέλιξης των γονέων βελτίωση της αλληλεπίδρασης με τα παιδιά τους, την βελτίωση της αυτό-εκτίμησης και της αυτό-αποτελεσματικότητας, αλλαγή του γονεϊκού στυλ προς το θετικότερο, διεύρυνση του επιπέδου σπουδών τους, μετριασμός των εντάσεων σχολείου-οικογένειας και υψηλό αίσθημα αποτελεσματικότητας για τους εκπαιδευτικούς. Για το σχολείο η προσπάθεια αποσκοπεί στην βελτίωση της ποιότητας ζωής στη γειτονιά, στην ανταπόκριση στις ανάγκες της και την αυξημένη πρόσβαση στους πόρους του σχολείου. Για την κοινότητα τα βασικά οφέλη που αποκομίζει και προσπαθεί για τα παιδιά είναι τα εξής: Μεγαλύτερη συνέπεια και σταθερότητα στους δύο πιο σημαντικούς χώρους όπου ζει και κινείται, δηλαδή, στο σχολείο και στο σπίτι. Υγιές ψυχολογικό κλίμα. Η αυτοεκτίμηση, ο αμοιβαίος σεβασμός στην ανθρώπινη ύπαρξη. Η αλληλοκατανόηση γονέων και εκπαιδευτικών εδραιώνουν το ευνοϊκό ψυχολογικό κλίμα, το οποίο σχετίζεται θετικά με την αυτοεκτίμηση των μαθητών και επιδρά θετικά στη γενικότερη επίδοσή τους στο σχολείο και θεμελιώνει θετική στάση για τη ζωή. Αν και η πραγματικότητα δεν είναι εύκολη, ωστόσο υπάρχουν πολύ καλές προοπτικές από όλες τις πλευρές για την αντιμετώπιση των προβλημάτων της σχολικής κοινότητας με την θετική τους στάση. Μπορούν να αντιμετωπιστούν περισσότερο τα προβλήματα που οφείλονται στον προσωπικό ανθρώπινο παράγοντα και λιγότερο από την πλευρά του κράτους στα απευθείας καθημερινά, προσωπικά προβλήματα. Όπου υπάρχουν προβλήματα υπάρχουν και μεγαλύτερες προοπτικές για αντιμετώπιση και βελτίωση. Υπάρχουν προοπτικές ως προς την βελτίωση και καλύτερη γνώση των διδακτικών

μαθημάτων από τους εκπαιδευτικούς, έτσι ώστε να μένει ελεύθερος χρόνος για ψυχαγωγία και προσωπική ξεκούραση. Τα περισσότερα παιδιά σήμερα νιώθουν και είναι κουρασμένα. Σίγουρα λοιπόν υπάρχουν πολύ μεγάλες προοπτικές βελτίωσης και εξέλιξης για χαρούμενους και ικανοποιημένους μαθητές – εκπαιδευτικούς – γονείς – Σχολικούς Συμβούλους-Ψυχολόγους.

4.11. Κοινωνικοποίηση του παιδιού στο σχολικό χώρο

Το παιδί σχολικής ηλικίας (μαθητής) κινείται ανάμεσα σε αλληλεπιδραστικά συστήματα, την οικογένεια και το σχολείο. Το σχολείο το οποίο έρχεται σε επαφή το παιδί μετά την οικογένεια είναι επιφορτισμένο με την ανάπτυξη και την αγωγή του. Η οικογένεια και το σχολείο αποτελούν δύο ζωντανά ψυχοκοινωνικά συστήματα. Αυτό σημαίνει πως τα συστήματα αυτά δεν αποτελούνται μόνο από τα μεμονωμένα πρόσωπα που επηρεάζουν, αλλά και ότι μεταξύ των μελών υπάρχει συνεχής αλληλεπίδραση και αλληλεξάρτηση. Κάθε αλλαγή που συμβαίνει σε ένα μέλος της οικογένειας ή του σχολείου επηρεάζει άμεσα ή έμμεσα και τα υπόλοιπα μέλη αντίστοιχα. Στο σχολείο και ειδικότερα στη σχολική τάξη συνεχίζεται η διαμόρφωση της προσωπικότητας του παιδιού και η κοινωνικοποίησή του. Ο εκπαιδευτικός συμβάλλει στην προσπάθεια αυτή βρίσκοντας τρόπους προσαρμογής που θα διευκολύνουν τον μαθητή. Το βασικό ερώτημα είναι αν ο εκπαιδευτικός μόνος του μπορεί να προσαρμόσει το παιδί στα πλαίσια του σχολείου. Η απάντηση δεν είναι εύκολη και εξαρτάται από πολλούς παράγοντες εξωσχολικούς και ενδοσχολικούς. Ο ρόλος του δασκάλου αποδεικνύεται πολύπλοκος. Η εκπαίδευση του δασκάλου πρέπει να συμπεριλαμβάνει επιπλέον γνώσεις για την ψυχοσύνθεση του αναπτυσσόμενου παιδιού την διαδικασία μάθησης και την αλληλεπίδραση δασκάλου – μαθητή. Το σύστημα του σχολείου αποτελείται από τον διευθυντή, τους εκπαιδευτικούς, τους μαθητές και το βοηθητικό προσωπικό καθώς και τις μεταξύ τους σχέσεις αλληλεπίδρασης και αλληλεξάρτησης. Η οικογένεια και το σχολείο διέπονται από κάποιους κανόνες και έχουν ιεραρχική οργάνωση μεταξύ των μελών τους. Η κοινωνικοποίηση του παιδιού είναι ένας από τους βασικούς ρόλους που καλείται να εκπληρώσει το σχολείο. Το σχολείο ως κοινωνικός θεσμός έχει σκοπό την μετάδοση συγκεκριμένων στάσεων, αξιών, συμπεριφορών, γνώσεων και δεξιοτήτων στους μαθητές του. Η κοινωνικοποίηση του μαθητή έχει σκοπό να τον οδηγήσει στο να λειτουργεί από το εγώ στο εμείς με έναν τρόπο όπου κανένα μέλος δεν θα χάσει την αυτοτέλεια του, αλλά αντίθετα να δρουν συμπληρωματικά και

αρμονικά. Το σχολείο και ο δάσκαλος καλούνται να βοηθήσουν σε αυτή την μετάβαση τον μαθητή από το εγώ στο εμείς, να ενθαρρύνουν και να υποστηρίξουν την γένεση του κοινωνικοποιημένου εγώ, με την προϋπόθεση που αναφέρθηκε πιο πάνω. Το παιδί ζει και δρα πλέον στην μαθητική κοινότητα σε συλλογικά πλαίσια και παίρνει μέρος ομαδικές δραστηριότητες. Τα συστήματα στα οποία συμμετέχει ένας μαθητής είναι τα ακόλουθα: Αίθουσα, τμήμα, τάξη, σχολείο, αυλή, ομάδα, σύλλογοι, κοινότητες. Στο σχολείο το παιδί μαθαίνει να σέβεται την προσωπικότητα του άλλου, μαθαίνει να έχει ανεκτικότητα και ανοχή, στην διαφορετικότητα των άλλων μαθητών, να συνυπάρχει ειρηνικά με τους γύρω του, να χρησιμοποιεί πειθώ και επιχειρήματα και όχι βία για να υπερασπιστεί τη γνώμη του. Στο σχολείο το παιδί μαθητής κατανοεί τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του μέσα στο συλλογικό πλαίσιο. Όλες οι παραπάνω έννοιες καλλιεργούνται κυρίως βιωματικά, αλλά και υποστηρίζονται θεωρητικά σε όλη τη διάρκεια της σχολικής ζωής. Η παιδαγωγική διάσταση του σύγχρονου σχολείου ρυθμίζεται από την οργάνωση του φυσικού χώρου καθώς και από τις σχέσεις που αναπτύσσονται στο περιβάλλον του σχολείου. Οι σχέσεις που αναπτύσσονται στο σχολικό χώρο αναφέρονται στο πως αντιλαμβάνονται και πως βιώνουν οι ίδιοι οι μαθητές τη σχολική ζωή και τη μαθητική εργασία, καθώς και οι σχέσεις όλων των μελών στο σχολικό πλαίσιο. Ο εκπαιδευτικός καλείται μέσα σε όλες τις άλλες ευθύνες που έχει, να ενεργοποιεί μέσα στη σχολική τάξη εκείνες τις συμπεριφορές του παιδιού που θα το βοηθήσουν να έχει καλύτερη επίδοση στα μαθήματα, αλλά και να επιτύχει στο μέγιστο δυνατό βαθμό την ομαλή προσαρμογή και την κοινωνικοποίησή του (Φτιάκα, 2008).

4.12. Σχολική επίδοση του παιδιού

Η καλή σχολική επίδοση εξαρτάται από διάφορους παράγοντες εξωσχολικούς και ενδοσχολικούς, όπως αναφέρονται παρακάτω:

- Η οργάνωση του χρόνου και των δραστηριοτήτων
- Η σωστή μελέτη
- Η αισιοδοξία εκ μέρους των παιδιών και η πίστη στον εαυτό τους
- Η υποστήριξη από τους γονείς και η συμμετοχή τους στη μάθηση των παιδιών

- Η σωστή λειτουργία της οικογένειας, οι κανόνες της και οι αξίες της
- Η ενίσχυση από το σχολείο
- Το κοινωνικό και μορφωτικό επίπεδο των γονέων
- Το υγιές οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο μεγαλώνει το παιδί
- Τα κίνητρα που λαμβάνει
- Η συμμετοχή του παιδιού σε δραστηριότητες εξωσχολικές π.χ. σε αθλητισμό
- Η σωστή ψυχαγωγία τη σωστή στιγμή
- Η πίστη στην εκπαίδευση για την ζωή του παιδιού και όχι μόνο για κοινωνική άνοδο
- Η ανάπτυξη της αντίληψης και αυτοεκτίμησης με ανάπτυξη θετικής στάσης για όλες τις σχέσεις ζωής
- Η ελεύθερη έκφραση των συναισθημάτων του παιδιού

Παρατηρούμε πως τα λειτουργικά χαρακτηριστικά της οικογένειας παίζουν καθοριστικό ρόλο στην σχολική επίδοση και από αυτήν φαίνεται η κοινωνικοοικονομική κατάσταση της οικογένειας. Η ζωή σε μία ισορροπημένη αρμονική οικογένεια είναι αποτέλεσμα επιτυχίας ή όχι του παιδιού στο σχολείο. Η θετική ενέργεια που υπάρχει στην οικογένεια είναι τροφοδότης για την κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη. Ασφαλώς κάποιες δυνατότητες της οικογένειας εξαρτώνται από την κοινωνικοοικονομική θέση αυτής. Η οικογένεια και το σχολείο οφείλει να ακουμπά επάνω στα προβλήματα των παιδιών. Οφείλουν οικογένεια και σχολείο να βοηθάνε τα παιδιά – μαθητές για την ανάπτυξη των νοητικών τους ικανοτήτων, ασχολούμενοι μαζί τους με απλά παιχνίδια, να τα εισάγουν στις αξίες της ζωής, να τα μάθουν να είναι οργανωτικά, να μην τα επιπλήττουν μπροστά σε άλλους, να τα γνωρίσουν τους κανόνες και τις υποχρεώσεις τους, να αναπτύξουν την αυτοπεποίθησή τους, να τα ελέγχουν άμεσα και να τα συμπαραστέκονται με συμβουλές σε κάθε δυσκολίες τους και να τα ενθαρρύνουν στα προβλήματά τους. Οι αξίες που έχουν διαμορφώσει οι γονείς μέσα στην οικογένεια, παίζουν καθοριστικό ρόλο στην κοινωνικοποίηση του παιδιού στο σχολείο και στην γενικότερη συνεργασία οικογένειας – μαθητών σχολείου. Αν δεν προϋπάρχουν αυτά τα στοιχεία της οικογένειας στον μαθητή είναι πολύ δύσκολο να υπάρχει μία αρμονική συνεργασία με επιτυχημένο αποτέλεσμα σχετικά με την σχολική επίδοση του μαθητή. Πολλές είναι οι αιτίες που αναγκάζουν ένα παιδί να μην έχει καλή σχολική απόδοση όπως:

- Σχολική ανωριμότητα
- Εξέλιξη της νοημοσύνης του
- Η συναισθηματική εξέλιξη – κοινωνική εξέλιξη
- Η ετοιμότητα και η βιολογική ωρίμανση.

Τις περισσότερες φορές η εξέλιξη του παιδιού στους παραπάνω τομείς είναι θετική. Κάποιες φορές όμως υπάρχει επιβράδυνση στην εξέλιξη μιας ή περισσότερων λειτουργιών και για αυτό το λόγο κάποια παιδιά θεωρούνται ανώριμα για σχολικές εργασίες. Παρουσιάζει αδυναμία να παρακολουθήσει τα μαθήματα της τάξης, δυσκολίες στην ανάγνωση, γραφή, φτωχό λεξιλόγιο, δυσκολία στις κοινωνικές συναναστροφές, δεν αποδέχεται το περιβάλλον της τάξης και τους κανόνες της. Παρουσιάζει ντροπή, δειλία, αποθάρρυνση, αδιαφορία δική του και της οικογένειας, είναι συνεσταλμένο δεν κάνει εύκολα φίλιες, παραμένει απομονωμένο, δεν συμμετέχει στις δραστηριότητες της τάξης, αποφεύγει τα άλλα παιδιά στα διαλλείματα. Θα πρέπει το παιδί να αποκτήσει θάρρος από τους γονείς και το δάσκαλο δίνοντας του αρχικά απλές αρμοδιότητες, απλές ευθύνες, παροτρύνοντας τα υπόλοιπα παιδιά να παίζουν μαζί του. Οι γονείς θα πρέπει να ασχοληθούν περισσότερο μαζί τους παίζοντας, συζητώντας, ενθαρρύνοντας το και να ψάξουν καλύτερα την ζωή της οικογένειας ώστε να βελτιώσουν ή όχι τις συνθήκες της ζωής ή ακόμη να απορρίψουν και τα δικά τους ελαττώματα. Σίγουρα το παιδί πηγαίνει στο σχολείο κουβαλώντας κάποια βιώματα της οικογένειας θετικά ή αρνητικά, τα οποία θα πρέπει να συνδυαστούν με τη ζωή της τάξης. Δεν μπορεί μόνος του ο εκπαιδευτικός αν δεν υπάρχει και η συνεργασία της οικογένειας. Η συνεργασία λοιπόν οικογένειας – μαθητή – εκπαιδευτικού – τοπικών φορέων, παρακολούθηση από την οικογένεια σχολής γονέων, συμμετοχή στις ανοιχτές συζητήσεις, παρότρυνση των παιδιών για τη συμμετοχή σε κοινωνικές, πολιτιστικές εκδηλώσεις αποτελούν μέγιστη βοήθεια στο μαθητή και καλύπτουν την κάθε του ανάγκη για επικοινωνία και βελτίωση στην σχολική του επίδοση.

4.13. Επικοινωνία σχολείου και μονογονεϊκής οικογένειας

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται όλο και περισσότερο μία συνδυασμένη δράση μεταξύ σχολείου και οικογένειας, με βάση σχέσεις εμπιστοσύνης και αλληλεξάρτησή τους.

Αναγνωρίζεται πλέον ο σημαντικός ρόλος που διαδραματίζουν το είδος και το περιεχόμενο της συνεργασίας σχολείου – μονογονεϊκής οικογένειας για τη συνολική πρόοδο παιδιού – μαθητή (γνωστική, συναισθηματική, ψυχοκινητική), από τους εκπαιδευτικούς και τους γονείς. Η επικοινωνία σχολείου μονογονεϊκής οικογένειας αποτελεί μία αμφίδρομη ενημέρωση τόσο της μονογονεϊκής οικογένειας όσο και της σχολικής κοινότητας για τον προγραμματισμό της διδακτέας ύλης, την πρόοδο των μαθητών, τη διαχείριση του σχολείου, την συμπεριφορά τους, την ψυχολογική τους κατάσταση, την κοινωνικοποίησή τους. Η ενημέρωση της οικογένειας προς το σχολείο για την κατάσταση που επικρατεί στην οικογένεια και ποιος την ασκεί καθοδηγεί την ομαλή διευκόλυνση της μάθησης και της σχολικής επίδοσης. Η επικοινωνία σχολείου και μονογονεϊκής οικογένειας δεν χαρακτηρίζεται από ομοιομορφία αφού τόσο οι μονογονεϊκές οικογένειες διαφέρουν αναφορικά με την επικοινωνία που διατηρούν με το σχολείο όσο και οι εκπαιδευτικοί αναφορικά με την ανοχή που δείχνουν στην εμπλοκή των γονέων στην εκπαιδευτική διαδικασία, αλλά και στην ανάπτυξη σχέσεων μεταξύ των εκπαιδευτικών. Οι μητέρες υπερέχουν περισσότερο όσον αφορά τη βοήθεια με τα μαθήματα στο σπίτι, αλλά και στην επικοινωνία με τους εκπαιδευτικούς. Το ενδιαφέρον τους και το άγχος τους τεράστιο για την απόδοση, την προσαρμογή, την εικόνα του παιδιού τους μέσα στο σύνολο του σχολείου. Οι προσδοκίες των μονογονεϊκών οικογενειών είναι υψηλές για επιτυχία των παιδιών τους στο σχολείο για αυτό και η ενημέρωση τους και η επικοινωνία με το σχολείο γίνεται αρκετά συχνά μέσα στην εβδομαδιαίως. Νιώθοντας την ευθύνη της μονογονεϊκής οικογένειας επικοινωνούν με το σχολείο τακτικά για την αντιμετώπιση τυχόν προβλημάτων. Οι γονείς των παιδιών που παρουσιάζουν χαμηλότερες επιδόσεις εμπλέκονται δυσανάλογα στην εκπαιδευτική διαδικασία και το σχολείο από την άλλη πλευρά γνωρίζοντας την κατάσταση της οικογένειας προσπαθεί πολύ συχνά να ενημερώνει και να ενημερώνεται για την πορεία και απόδοση του παιδιού, υποστηρίζοντας αυτήν την επικοινωνία για την πρόληψη και αντιμετώπιση οποιονδήποτε προβλημάτων, όπως πρόοδο, ψυχολογία, κοινωνικότητα. Σχετικές έρευνες έχουν δείξει ότι η αποτελεσματική συνεργασία σχολείου – οικογένειας συμβάλλει στην καλύτερη σχολική επίδοση των μαθητών, στην αποτελεσματική επικοινωνία και συμμετοχή των μαθητών στη σχολική ζωή, στη συνεργασία των γονέων με τα παιδιά για τις εργασίες που γίνονται στο σπίτι, στη βελτίωση της συμπεριφοράς κινητοποίησης και αυτοεκτίμησης των μαθητών, στην ικανοποίηση των γονέων για το ρόλο των εκπαιδευτικών. Με την τακτική αρμονική επικοινωνία μονογονεϊκής οικογένειας –

σχολείου τα παιδιά αποκομίζουν οφέλη, όπως υψηλότερες σχολικές επιδόσεις, βελτίωση των κινήτρων της κοινωνικότητας και της αυτοεκτίμησης και της αποτελεσματικότητας αλλαγής του μονογονεϊκού τρόπου προς το θετικότερο βήμα και διερεύνηση του επιπέδου των σπουδών τους. Η ομαλή επικοινωνία μονογονεϊκής οικογένειας και σχολείου καταφέρνει μετριασμό των εντάσεων σχολείου – οικογένειας και υψηλό αίσθημα αποτελεσματικότητας για τους εκπαιδευτικούς. Από αυτήν την επαρκώς επικοινωνία το παιδί – μαθητής, αποκομίζει μεγαλύτερη συνέπεια και σταθερότητα στους δύο πιο σημαντικούς χώρους όπου ζει και κινείται, δηλαδή στο σχολείο και στο σπίτι. Αποκτά υγιείς ψυχολογική συνείδηση, αυτοεκτίμηση και αμοιβαίο σεβασμό στην ανθρώπινη ύπαρξη. Η αλληλοκατανόηση γονέων και εκπαιδευτικών εδραιώνει το ευνοϊκό ψυχολογικό κλίμα το οποίο σχετίζεται θετικά με την αυτοεκτίμηση των μαθητών και επιδρά θετικά σαν γενικότερη επίδοσή τους στο σχολείο και θεμελιώνει θετική στάση για τη ζωή. Κάθε μονογονεϊκή οικογένεια μπορεί να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στη μαθησιακή διδασκαλία ανεξάρτητα από το μορφωτικό τους επίπεδο. Η γόνιμη συνεργασία σχολείου – μονογονεϊκής οικογένειας επηρεάζει θετικά και τους γονείς οι οποίοι συναναστρέφονται περισσότερο με τα παιδιά τους, τα γνωρίζουν καλύτερα, κατανοούν τις αδυναμίες τους και τις ικανότητες τους, μαθαίνουν κάποιες τεχνικές αντιμετώπισης προβλημάτων και καλύτερης επικοινωνίας με τα παιδιά τους στο σπίτι. Ισχυροποιούν και ενθαρρύνουν τις προσπάθειες των παιδιών, αξιολογούν πιο θετικά τους εκπαιδευτικούς. Για την καλή συνεργασία της μονογονεϊκής οικογένειας και του σχολείου χρειάζονται οριοθέτηση καθηκόντων, συμφωνία του τρόπου επίλυσης ζητημάτων, συμφωνία συνυπευθυνότητας. Το σχολείο να οργανώνει δράσεις για να ενισχύει τη μάθηση των παιδιών. Η οικογένεια να ελέγχει τον εξωσχολικό χρόνο του παιδιού. Στην συμφωνία σχολείου – μονογονεϊκής οικογένειας περιλαμβάνονται οι σκοποί και οι αξίες του σχολείου π.χ. μάζεμα σκουπιδιών στην αυλή και προσαρμογή στους κανόνες και τις υποχρεώσεις του σχολείου. Οι γονείς είναι οι πρώτοι δάσκαλοι των παιδιών τους και διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη μάθηση. Τα παιδιά καταφέρνουν περισσότερα πράγματα όταν το σχολείο και η μονογονεϊκή οικογένεια συνεργάζονται. Οι γονείς μπορούν να βοηθήσουν αποτελεσματικά τα παιδιά τους όταν γνωρίζουν τους στόχους του σχολείου και υπάρχει μία σωστή αρμονική και ουσιαστική επικοινωνία (Αγγελοπούλου, 2009).

4.14. Σύγκριση των εφήβων από μονογονεϊκές οικογένειες μετά από διάσταση/διαζύγιο με τους εφήβους από πυρηνικές οικογένειες

Η κατάσταση που αφορά στην ψυχοκοινωνική προσαρμογή των παιδιών μετά από ένα διαζύγιο δείχνει ότι σημειώνεται μείωση στις συναισθηματικές αντιδράσεις με τη πάροδο του χρόνου παρά τις όποιες αρχικές δυσκολίες. Οι οδυνηρές αναμνήσεις που μπορεί να προκάλεσε ένα διαζύγιο στο παρελθόν δεν σημαίνει απαραίτητα αδυναμία σύναψης σχέσεων, ή μείωση στην καθημερινή λειτουργικότητα των παιδιών. Μετα – αναλύσεις δείχνουν πως οι ατομικές διαφορές στην προσαρμογή μεταξύ των παιδιών τα οποία ζουν με τους γονείς τους και των παιδιών από μονογονεϊκές οικογένειες είναι μέτριες και μειώνονται όλο και περισσότερο σε σύγκριση με προηγούμενες δεκαετίες. Ψυχολογικά και κοινωνικά προβλήματα ανακύπτουν και παρατηρούνται και στις δύο περιπτώσεις. Το 75 – 80% των εφήβων κατορθώνουν να προσαρμοστούν στη νέα κατάσταση χωρίς να παρουσιάζουν ιδιαίτερα προβλήματα (Amato,2001, 2005). Το 20 – 25% των μονογονεϊκών οικογενειών, φαίνεται ότι παρουσιάζουν σοβαρά ψυχολογικά και κοινωνικά προβλήματα σε σύγκριση με το 10% των παιδιών που ζουν με τους δύο γονείς. Ευτυχώς σε μικρό ποσοστό γενικότερα παρατηρούνται επιπτώσεις στην προσαρμογή των εφήβων όπως: πρόβλημα στη συμπεριφορά, θυμό, ανυπακοή, δυσκολίες στον έλεγχο των συναισθημάτων και των παρορμήσεων. Στην εφηβεία οι σχέσεις με τους γονείς παρατηρούνται από αρνητισμό και επιθετικότητα. Τα προβλήματα εσωτερίκευσης, αντίστοιχα, χαρακτηρίζονται από συμπεριφορές στραμμένες προς τον εαυτό. Συμπεριφορές εσωτερίκευσης μπορεί να νοηθούν τα καταθλιπτικά συμπτώματα, το άγχος, η χαμηλή αυτοεκτίμηση, η ντροπή, η αμηχανία, η κοινωνική απομόνωση και τα σωματικά ενοχλήματα. Τόσο τα προβλήματα εξωτερίκευσης, όσο και τα προβλήματα εσωτερίκευσης, απαντώνται σε υψηλότερα ποσοστά σε παιδιά μονογονεϊκών οικογενειών έναντι παιδιών μη διαζευγμένων γονέων, πυρηνικής οικογένειας. Ακόμη, φαίνεται ότι τα παιδιά μονογονεϊκών οικογενειών τείνουν να παρουσιάσουν μειωμένο επίπεδο επίτευξης στόχων, χαμηλότερη σχολική – ακαδημαϊκή επίδοση, πρόωρη διακοπή από το σχολείο, έλλειψη κινήτρων, διαπροσωπικές δυσκολίες και, ακολούθως, δυσκολίες συγκρότησης ταυτότητας.

Οι έφηβοι αναπτύσσονται αρκετά όσον αφορά το πεδίο της γνωστικής και συναισθηματικής λειτουργίας ωστόσο, πέρα από το χωρισμό έρχονται αντιμέτωποι και

με τις προκλήσεις που έχουν να κάνουν με την ηλικιακή φράση που βρίσκεται ο καθένας. Έχοντας αναπτύξει καθένας από αυτήν την τυπική νόηση με όρους της θεωρίας του Piaget, η οποία σχετίζεται με την διαδικασία της αφαίρεσης, δηλαδή αφαιρούμε τη σκέψη, τη λογική, το συμβολισμό, τότε αφαιρώντας όλα αυτά κάποιος από τη νόηση του κατανοεί τους λόγους για τους οποίους χώρισε. Ωστόσο πολλές φορές κάποιος νιώθουν προδομένοι, νιώθουν μόνοι, πιέζονται, θυμώνουν δεν τους βοηθά έτσι ώστε να λειτουργούν αυτόνομα και ανεξάρτητα. Όσα παιδιά βρίσκονται στην εφηβική ηλικία δείχνουν να προβληματίζονται ως προς την μελλοντική τους αποκατάσταση και τον δικό τους γάμο αλλά και για την οικονομική ανεξαρτητοποίηση την οποία θα μπορέσουν να έχουν ή όχι στο μέλλον. Δεν είναι λίγα τα παιδιά αυτά τα οποία κρατούν αποστάσεις από ένα διαζύγιο γονέων και προσπαθούν να κοινωνικοποιηθούν περισσότερο και να δρουν σε διάφορες δραστηριότητες που θα τους κάνουν να ξεχνιούνται και να είναι αυτόνομοι.

- Δεν υπάρχουν, ωστόσο, σαφή ευρήματα ως προς το φύλο σχετικά με τις διαφορές στην προσαρμογή μετά το διαζύγιο. Ορισμένες έρευνες δε δείχνουν αξιοσημειώτες διαφυλικές διαφορές. Δεν είναι λίγες οι έρευνες οι οποίες παρουσιάζουν ότι είναι πολύ πιο δύσκολη η προσαρμογή για ένα αγόρι (Amato, 2000) διότι αυτό βρίσκεται σε πολλές αλλαγές και μεταβατικές εμπειρίες. Οι ορμόνες είναι στο κατακόρυφο και για τα κορίτσια όσον αφορά την εφηβική ηλικία αλλά και η επιρροές οι οποίες πιέζουν από το κοινωνικό- πολιτισμικό περιβάλλον κάνουν τα παιδιά να είναι ευαίσθητα στον τρόπο με τον οποίο θα διαχειριστούν ένα διαζύγιο. Σε κάθε περίπτωση, το θέμα είναι πολυσύνθετο και δε γίνεται να δοθεί μια νομοτελειακή απάντηση, αλλά εξαρτάται κατά περίπτωση.

Μπορούμε να πούμε ότι δεν ακολουθούν όλα τα παιδιά την ίδια πορεία αντιμετώπισης ενός διαζυγίου. Μέσα σε μια τόσο σύνθετη, κυκλική συστημική διεργασία, είναι δύσκολο να αναγνωριστεί αν οι παρατηρούμενες αντιδράσεις στα μέλη μιας οικογένειας αποτελούν απόρροια ή πρόδρομο του διαζυγίου. Ορισμένες “τυπικές” αντιδράσεις για κάποια παιδιά ενδεχομένως να μη θεωρούνται “τυπικές” για κάποια άλλα. Τέλος, είναι δύσκολο να γνωρίζει κανείς την αλληλεπίδραση προστατευτικών παραγόντων και παραγόντων κινδύνου για το κάθε άτομο (Αγγελοπούλου, 2009).

NTILEK CHALILOGLOU

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

- Αγγελοπούλου, Ι. (2009). *Πρακτικές συνεργασίας σχολείου-οικογένειας: ο ρόλος των πεποιθήσεων των εκπαιδευτικών για τη γονεϊκή εμπλοκή, της εμπιστοσύνης τους προς τους γονείς και των πεποιθήσεων αυτο-αποτελεσματικότητας.*
- Βερέμης, Γ. Δ. (2011). *Οι επιπτώσεις του διαζυγίου στην ψυχοκοινωνική ανάπτυξη των παιδιών 8-12 ετών.*
- Γεωργιάδης, Α. Σ. (2017). *Οικογενειακό Δίκαιο* (2η έκδ.). Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας.
- Κατσίρας, Λ. Β. (2008). *Αυτοαντίληψη - αυτοπεποίθηση παιδιών και εφήβων και ο ρόλος της οικογένειας και του σχολείου.* Αθήνα.
- Κογκίδου, Δ. (1995). *Μονογονεϊκές Οικογένειες, Πραγματικότητα – Προοπτικές – Κοινωνική Πολιτική.* Αθήνα: Λιβάνη.
- Μάνεσης, Ν. (2010). *Σχολείο και οικογένεια: η καθημερινότητα της εκπαιδευτικής πράξης.* Αθήνα: Γκιούρδας.
- Μπαμπάλης, Θ. (2005). *Παιδιά μονογονεϊκών οικογενειών, βοηθώντας στη σχολική προσαρμογή τους.* Αθήνα: Ατραπός.
- Μπούρικα, Τ., & Βαγενά, Γ. (2015). *Η αντιμετώπιση της μονογονεϊκής οικογένειας στο πλαίσιο της ελληνικής κοινωνικής πραγματικότητας.*
- Σχοινά, Ε. Μ. (2016). *Η επαγγελματική ευημερία των εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και παράγοντες που την καθορίζουν.*
- Φίλιος, Π. Χ. (2003). *Οικογενειακό Δίκαιο.* Αθήνα, Κομοτηνή: Σάκκουλας.
- Φτιάκα, Ε. (2008). *Περάστε για έναν καφέ: σχέσεις οικογένειας και σχολείου στην κόψη της διαφορετικότητας.* Αθήνα: Ταξιδευτής.
- Χατζηχρήστου, Χ., Γκαρή, Α., Μυλωνάς, Κ., Καρίτσα, Β., Τσιόβουλου, Α., & Γιαβρίμης, Π. (2014). Στάσεις και αντιλήψεις εκπαιδευτικών σχετικά με το διαζύγιο και την προσαρμογή των παιδιών χωρισμένων γονέων. *Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών*, 16(63).

Ξενόγλωσση

- Amato, P. R. (2000). Consequences of Divorce for Adults and Children. *Journal of Marriage and the Family*, 62, 1268-1287.
- Ahuja, R., & Stinson, K. M. (1993). Female-headed single parent families: an exploratory study of children's influence in family decision making. *ACR North American Advances*.
- Beekman, N. (2014). *Helping Children Cope with Divorce: The School Counselor's Role. Highlights: An ERIC/CAPS Digest*. Ανακτήθηκε στις 28/04/2023 από: <http://www.ericdigests.org/pre925/divorce.htm>
- Bennett, P. (2010). *Κλινική Ψυχολογία και ψυχοπαθολογία*. Αθήνα: Πεδίο
- Brown, B. F. (1980). A study of the school needs of children from one-parent families. *The Phi Delta Kappan*, 61(8), 537-540.
- Cohen-Herlem, F., & Αμέντα, Α. (2006). *Διαζύγιο: απαντώντας στις ερωτήσεις των παιδιών*. Αθήνα: Lector.
- DeLucia-Waack, J. L., & Gerrity, D. A. (2001). Effective children of divorce groups for elementary school children. *Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families*, 9(3), 273-284.
- Garvin, J. P. (1984). Children of divorce-A challenge for middle school teachers. *Middle School Journal*, 16(1), 6-7.
- Herbert, C., Junghofer, M., & Kissler, J. (2008). Event related potentials to emotional adjectives during reading. *Psychophysiology*, 45(3), 487-498.
- Kougioumoutzaki, F. (2020). *Family and childhood: The impact of the crisis in the case of Greece*. UK: Edward Elgar.
- Leitner, S. (2003). Varieties of familialism: The caring function of the family in comparative perspective. *European societies*, 5(4), 353-375.
- Miller, L. R. (2016). Definition of family. *Encyclopedia of Family Studies*, 1-7.
- Moilanen, I., & Rantakallio, P. (1988). The single parent family and the child's mental health. *Social science & medicine*, 27(2), 181-186.
- Singer, J. B. (1992). The privatization of family law. *Wis. L. Rev.*, 1443.
- Singly, F. d. (1996). *Κοινωνιολογία της σύγχρονης οικογένειας: θεωρητική προσέγγιση στις μορφές της σύγχρονης οικογένειας*. Αθήνα: Σαββάλας.

- Van Gasse, D., & Mortelmans, D. (2020). Reorganizing the single-parent family system: Exploring the process perspective on divorce. *Family Relations*, 69(5), 1100-1112.
- Woessmann, L. (2015). An international look at the single-parent family. *EducationNext*, 15(2), 42-49.